CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Almira 2
Shelf 2
17

नं. ४२८८
नीतिदीपिका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नीतिदीपिकायाः पुस्तकमिदम्

नं॰ ५२८८

इदं पुस्तकं नीतिदीपिकायाः

श्रीगणेशो जयति श्री

हरयेनमः ॥

नीतिदीपिकायाः पुस्तकम् पुस्तकमस्य

लेखकः

पद्मनारायण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ प्रणम्य शंकरं देवं शारदां शंकरात्म
जं । ज्ञानप्रकाशकं शास्त्रं क्रियते नीतिदीपिका ॥ १ ॥ नानाग्रन्थान्समालोक्य धीरैः सद्
विचार्य च । क्रियते सारमुद्धृत्य सर्वलोकहितैषिणी ॥ २ ॥ वसुधा हि नलः कृष्णो हरि
[illegible] नमो नृप्यं विनाश्यत तत्त्वज्ञानं कुलक्षयम् ॥ ३ ॥ भूतजन्मसहस्राणां १
सद्धर्मेण विनिर्मितं । कदाचिल्लभ्यते जन्तुः मानुष्यं पुण्यसंचयात् ॥ ४ ॥ स्वकर्मफ
लभोक्तॄणां दुःखान्याहानि जन्मतः । कर्माणि दैवमूलानि दैवाधीनमिदं जगत् ॥ ५ ॥

जो१

कर्म्मनाहिप्रधानन. बुद्धीनांकिंप्रयोजनं।पाख्यानस्यकृताबुद्धिःस्कन्दद्वारेवि-
ख्याति॥६॥लिखिताचित्रगुप्तेन.ललाटेक्षरमालिका।तांदेवोपिनशक्नोति.उल्लि-
ख्यालिखितुंपुनः॥७॥आयुःकर्म्मचवित्तंच.विद्यानिधनमेवच।पंचैतान्यपिसृ-
ज्यन्ते.जायमानस्यदेहिनः॥८॥यस्मिन्कालेचयद्येन.वयसायादृशेनच।कृतंशुभा-
शुभंकर्म्म.तत्तथातेनभुज्यते॥९॥विवाहोजन्ममरणं.यदायत्रयेनच।नीयते
तेनमार्गेण.स्वयंवातत्रगच्छति॥१०॥अनिच्छमानोपिनरो. विदेशस्थोपिमानवः॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्वकर्म्मवाततया तान नीयन्ते यत्र तत्फलं ॥ ११ ॥ न गर्भे वा वने वापि समुद्रे पर्व्वतेपि वा ।
अल्कतं ऊन्तुनायतन. तस्मात्कर्त्तं न संशयः ॥ १२ ॥ वालो यूवा व वृद्धश्च. यः कर्मानिश्चुराह्नु
हे । तस्यां तस्यामवस्थायां भुंक्ते जन्मनि जन्मनि ॥ १३ ॥ न पितुः कर्म्मणा पुत्रः पिता वा पुत्र
कर्म्मणा । स्वयं कृतेन गच्छन्ति. स्वयं बद्धः स्वकर्म्मणा ॥ १४ ॥ न कश्चित्कस्यचित्पुत्रः पि २
ता माता न कस्यचित् । यत्स्वयं प्राक्तनं कर्म्म. पितामाता तति तत्स्मृतं ॥ १५ ॥ न कश्चित्क
स्यचित्कः कर्त्तुं दुःखं सुखानि वा । कर्मानित्याकनं कर्म्म भोक्तालोकस्य केवलं ॥ १६ ॥ २

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पूजाधीनास्तथा विद्या. पूजादलं तु यज्ञनं । पूजाकृतानि कार्याणि. सुरेश्वानन्दिभावतः
॥ १७ विद्याया लाऊनं काचित्. काश्चिद्धनस्य लाऊनं । उत्तमार्त्ताऊनं काचित्. काश्चिन्नारस्य ला
ऊनं ॥ १८ ॥ गङ्गास्तुत्वा कनीकेवाय. विशन्तु महीतल. भावस्तु च दिशः स्वर्गा. नादहम्पू
र्ल्लभति ॥ १९ ॥ किं कनामिनतः पाश्च. प्रवर्त्तमानः स्वकर्म्मभिः प्रायशः किमनुष्याणां बु
द्धिः कर्म्मानुसारिणी ॥ २० ॥ न केवलं मनुष्याणां देवदेवस्यापि प्रभुः सतिमिर्त्धनाश्च
दः कर्म्मप्राप्तवतां लोकनः ॥ २१ ॥ सूर्वस्थं तावित्तावानां प्रतिकामालवद्यदि । तदाद्दः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्वैर्न्नलिप्यते. न्नलनामसुधिष्ठिताः॥ २२॥ ईहयत्क्रियते कर्म्म. तत्पवत्रापि दुःखसंग ।
सिकमूलस्य वृक्षस्य. फलं भास्वादस्य दृश्यते॥ २३॥ पूर्व्वजन्मकृतं कर्म्म. तद्दैवमिति कथ्य
ते तस्मात्पुरुषकारेण. यत्नं कुर्य्यादतन्द्रितः॥ २४॥ यथासमर्थं प्रार्थयते. यदर्थयते ते ३
वयः॥ प्रवस्थं तद्वाप्नोति. न चेच्छा तानिवर्त्तते॥ २५॥ न दैवमिति संचिन्त्य. त्यजेदुद्यो
गमात्मनः॥ अनुद्यमेन कस्तैलं. तिलेभ्यः प्राप्नुमर्हति॥ २६॥ उद्यमः साहसं धैर्यं. ब
लं बुद्धिः पराक्रमः॥ षडेते यत्र तिष्ठन्ति. तत्र देवोपि शंकितः॥ २७॥ मानुष्यं यः समा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

साद्य. स्वर्ग्गमोक्षप्रसाधकं। दुर्य्यान्नसाधयल्लोकं. सम्भृतस्क्षयतविदं॥ २८ ॥दैवास्त्वना
लोसर्व्वेषां. मानुष्यमतिदुर्ल्लभं। तत्संप्राप्य तथाकुर्य्या. न्नगच्छेन्नरकं यथा॥ २९ ॥धर्म्मा
र्थकामसमोक्षाणां. यस्यैकोपिनविद्यते। अजागलस्तनस्येव. निरर्थं तस्य जीवनं॥ ३० ॥
यस्मिन्जीवतिजीवन्ति. विप्रमित्रस्वबान्धवाः। सफलं जीवितं तस्य. आत्मार्थं कोनजी
वति॥ ३१ ॥वाचासत्यस्वतीयस्य. तार्य्यानूपवर्त्तीसती। लक्ष्मीस्त्यागवतीयस्य. सफलं त
स्यजीवितं॥ ३२ ॥सजीवतिगुणायस्य. यस्यधर्म्मः सजीवति। गुणधर्म्मविहीनस्य. निष्फ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

लंखलुजीवितं॥ ३३ ॥जीवनंपर्यटेनाथन.स्नानंविकल्पं निर्म्मलं। किंफलंवर्षलक्षं च.
यादिस्नानविवर्ज्जितं॥ ३४ ॥जीवन्तोपिमृताःपंच. व्यासेनपरिकीर्तिताः। दरिद्राव्याधि
तामूर्खःप्रवासीपरसेवकः॥ ३५ ॥सर्वंपरवशंदुःखं. सर्वमात्मवशंसुखं। एतद्वि
द्यात्समासेन. लक्षणंसुखदुःखयोः॥ ३६ ॥सुखस्यानंतरंदुःखं. दुःखस्यानंतरंसुखं ५
सुखदुःखमनुष्याणां. चक्रवत्परिवर्त्तते॥ ३७ ॥गुणिभिःसहसंपर्कः। पण्डितैःसह
संकथा। कुलिनैःसहमित्रत्वं. कुर्वाणोनैवसीदति॥ ३८ ॥गुणाःसर्वत्रपूज्यन्ते.पितृवं

ऽभनिनर्थकः॥ वसूदेवं यनिलयश्च. वासुदेवं नताऽजनः॥ ४९ ॥ नहि जन्मनिसृष्टत्वं.
श्रेष्ठत्वं गुणतो लभेत्॥ गुणान्कुलं तु मायाति. दुग्धं दधि घृतं यथा॥ ५० ॥ गुणलोक्योनवमाया
ति. न महत्त्वापि सम्पदा॥ पूर्णेन्दुर्न तथा वन्द्या. निष्कलंको यथा कृशः॥ ५१ ॥ गुणाकूर्व
न्ति दूतत्वं. दूरेपि वसतां सताम्॥ केतकीगन्धमाघ्राय. स्वयं गच्छन्ति षट्पदाः॥ ५२ ॥ स्वयंगु
णयविख्याग्य. दूर्णुनाऽन्यश्च पतनुतेऽश्च नमेव संक्रन्दनस्य पदमुद्रै विगमकृशः॥ ५३ ॥ नीच
सान्यपि नावकर्मकार्यास्य फला निनः॥ रथ्यां गुणमयं जन्म पत्रस्यां गुरुस्य गुरुकया॥ ५४ ॥

नो दि

खलवक्त्रं निर्ग्रंथिनं गुणहीनं विवर्ज्जयत्। पण्डितो हि गुणैः सर्व्वं मूर्खदोषाश्च केवला

ः॥५७॥ उत्तमं पियाति पूज्यत्वं सत्संगाज्जगतीतले। वालामाला प्रियश्चन्द्रः शिरस्तु नाम्बी

कृतायतः॥५८॥ सत्संगतिः सतां बुद्धिं ददाति हि नृणां सदा। ह्रूतामृतं च विप्रस्य । स्मृताः

पूज्यतनाः स्मृताः॥५९॥ सद्भिर्नेव सहासीत सद्भिः कुर्व्वीत संगतिं। सद्भि र्व्विवादं मैत्रीं च ना ७

सद्भिः किंचिदाचरेत्॥६०॥ उत्तमैः सह संगेन को न याति समुन्नतिं। मूर्द्धा हस्तनिधा

र्य्यते. [illegible] तैः कुसुमैः सह॥६१॥ किंचिदाश्चर्यसंयोगं द्वारकोमलाम्नसाधयिका का वि ६

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लावन्यसकं मलीमसमिवांजनं ॥ ७० ॥ युक्तैः सर्व्वङ्कल्पापि सौदय्यकानि नाष्ठय
ः अमूनर्घ्यमपि मानिक्यं हमाश्च समपङ्कता ॥ ७१ ॥ महानय्यल्यतांयाति निर्गुणं गुणविस्फ
नः ॥ अभूमानाधयहावन गजेन्द्रं स्वदर्पणे ॥ ७२ ॥ कनानि निर्म्मलाभान स्फुरक्तस्यापि
महर्घतां ॥ अम्बुना विन्दुनल्याहि शुक्तौ मुक्ताफलं हवत् ॥ ७३ ॥ असताः सहसंगतन को
नयात्यधमां गतिं ॥ पयापि लोलिनी हस्ते मदिरां मन्यते जनः ॥ ७४ ॥ हीयते हि मतिस्ताव
त् हीनैः सह समागमात् । समैश्च समतामेति विशिष्टैश्च विशिष्टतां ॥ ७५ ॥ सहिः संगं
द्वी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

प्रकुर्व्वीत. सिद्धिकामः सदा नरः॥ नास्ति हि निर्ल्लोकाय. यत्नलोकायत्वाहितं॥ १६ ॥ प्र
थमेनार्ज्जिता विद्या. द्वितीये नार्ज्जितं धनं। तृतीये नार्ज्जितो धर्म्म. चतुर्थे किं करिष्य
ति॥ १७ ॥ बाल्ये नैव पठेद्विद्यां. यौवने स्त्रीधनार्ज्जिताः। साध्यपूर्वालोकं. नत्रनू
पश्यपशुः॥ १८ ॥ दानं तपसि शौर्य्यं च. यस्य न प्रथितं यशः। विद्यायामर्थलाभे वा.
तस्य जन्म निरर्थकं॥ १९ ॥ तया गता किं क्रियते. यान दाम्भ्रान गर्ज्जिता। कार्थपूजेन
जातेन. यान विद्वान्न धार्म्मिकः॥ २० ॥ एको हि गुणवान्पुत्रो. निर्गुणेन शतेन किं। चन्द्रो

ह्लादितमस्तलिका.नवश्रातिःस्नहस्यकं ॥३१॥ यस्यपुत्रोनविद्वांश्च.नशूरोनचयत्नितः॥
अंधकारंकुलंतस्य.नष्टचन्द्रेवशर्वरी ॥३२॥ वहवःस्तुल्लिनःसक्ति.रुकल्हकणतत्यनाः॥
एकत्रवहिरहमायं.धवनीधवनवक्रमः॥३३॥ एकेनशुष्कवृक्षेण.कोटरस्थेनवह्निना।
दह्यतेतद्वनंसर्वं.कुपुत्रेणकुलंयथा ॥३४॥ किंतेनजातुजातेन.मातुर्योवनहारिणा ॥
आरोहतिनयःस्वस्य.वंशस्याग्रेध्वजोयथा ॥३५॥ यःपुत्रःपितरंद्वेष्टि.स…वात्स्वस्यनतसः
व्राङ्कुलानांचविद्वषी.जायतेनात्रसंशयः ॥३६॥ सुजातमृतमूर्खाणां.मृताजातौसुतौवरं॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यनस्कोख्लप्यदुःखाय. याव्कीवंऊँजदक्हनु ॥ ७ ॥ थ्विज्ञास्थूआऊयत्यूर्णुं. स्नू कलयाऊयत्स्
तं। व्यसनयाऊयकूकुं. मितुंमम्मनियाऊयनु ॥ ८ ॥ मूलसा मन्दबुद्धिगु. सुखिनावयामिची
ङिनः। निद्रालूःकामूकछेव. मतनःमस्तुयानकाः ॥ ९ ॥ लालयत्य ऊँव र्षालि. दक्ष १
वर्षालि ताऊयनु। प्राप्तं गुपाउ६ वर्ष. यूतं मित वदावथनु ॥ १० ॥ लालनादक्हवाका
मा. स्काउ नाढक्हवोगुणाः। नस्माद्भिःपं न यूत ऊँ. ताऊयन्क्हुलालयनु ॥ ११ ॥ मातानाकुः
पिताथ्वे वी वालाय ननपाठितःनक्षेः हृतसता माध्य. हंसमध्य वकोयथा ॥ १२ ॥ नूप

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

यौवनसंपन्ना. विशालकुलसंभवाः। विद्याहीना न शोभन्ते. निर्गन्धा इव किंशुकाः
॥१३॥ विद्या रूपं धनं विद्या. विद्या साधुप्रियंकरी। गुरूर्गुरूणां विद्यैव. विद्या वंधुश्च
देवतं ॥१४॥ सर्वद्रव्येषु विद्यैव. द्रव्यमाहुरनुत्तमं। अहार्यत्वादक्षयत्वा. दनर्घत्वा
च्च सर्वदा ॥१५॥ पुस्तकेषु च या विद्या. परहस्तेषु यद्धनं। कार्यकालेषु संप्राप्ते. न सा
विद्या न तद्धनं ॥१६॥ विद्यैव दुःखहन्त्री च. विद्या नरस्य पूजिता। विद्याविहीनः पु
रुषः पसूरेव वनसंश्रयः ॥१७॥ विद्यात्वं च नृपत्वं च. नहि तुल्यं पनाक्रमं। स्वदेशे पू

ऋगनाडा. विद्यासर्व्वत्रपूज्यते ॥ ७८ ॥ किं कुलेन विशालेन. विद्याहीनस्य मानवः । अ-
कुलीनापि विद्वांश्च. देवतैरपि पूजितः ॥ ७९ ॥ पूतस्तु विविधैः शास्त्रैः. विद्याढ्यः सगग
वृधेश्वनीतिस्तवृद्धिसंपन्ना. सर्वत्रिरखलपूजिताः ॥ ८० ॥ पञ्चपूतकिमाते स्य. मपाञ्च ८
लावर्त्तकः । पञ्चनः पूजितो नाभा. पञ्चपूत दिन दिन ॥ ८१ ॥ अकनवकदर्श्शन. पादे
नैकाकुरलवा । अवंध्यं दिवसं कुर्य्या. दानाध्ययनकर्म्मसु ॥ ८२ ॥ यथा यथा हि पुरु-
षः शास्त्रं समधिगच्छति । तथा तथास्य मेधा स्या. द्विज्ञानं चास्य रोचते ॥ ८३ ॥ लेखकः

पा० काश्चैव. यत्रान्येः शास्त्रचिन्तकाः॥ सर्व्वव्यसनिनो मूढाः॥ क्रियावन्तश्च पण्डिताः॥ ८४
॥ अजरामरवत्प्राज्ञः विद्यामर्थं च चिन्तयत्। गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्म्ममाच
रेत॥ ८५ ॥ शनैर्विद्या शनैरर्थः शनैः पर्वतमारुहेत्। शनैः कामश्च धर्म्मश्च पञ्चैतानि
शनैः शनैः॥ ८६ ॥ अनभ्यासे हता विद्या. निर्धनासे हताः स्त्रियः॥ कुबीजेन हतं क्षेत्रं. त्य
क्ताक्षेपे हता नृपः॥ ८७ ॥ प० ता नास्ति मूर्खत्वं. जपतां नास्ति पातकं। मौनिनः कलहो
नास्ति. न भयं चास्ति जाग्रतः॥ ८८ ॥ को विदेशः सविद्यानां. कः परः प्रियवादिनां। कातिरा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रःसमर्थानां. किं दूरं व्यवसायिनां ॥ ७९ ॥ काव्यशास्त्रविनोदेन. कालो गच्छति धीमतां। व्य
सनेन तु मूर्खानां. निद्रया कलहेन वा ॥ ८० ॥ सद्गुणालेख्यसद्विद्यां. सर्वस्नानप्रसाधिनी।
केवलं स्नानदीपेन. समानश्चातिनिश्चितं ॥ ८१ ॥ गुरुशुश्रूषया विद्या. पुष्कलेन धनेन वा। २
अथवा विद्यया विद्या. चतुर्थं नोपलभ्यते ॥ ८२ ॥ एकाक्षरप्रदातारं यो गुरुं त्ववमन्यते। सं
श्वयोनिशतं गत्वा चाण्डालेष्वपि जायते ॥ ८३ ॥ विषादप्यमृतं ग्राह्यं. बालादपि सुभाषितं।
नीचादप्युत्तमां विद्या. स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥ ८४ ॥ न गुणाः सदृशी माता. न गुणाः सदृशः पिता। १

नी ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

यस्मान्नयन्महाघोरं संसाराब्धिं समुद्धरन्तं॥९५॥ मनसा कर्म्मणा वाचा गुरुः क्रोधं न कार
येत्। तस्य क्रोधेन दग्धन्ते आयुःश्रीज्ञानसत्क्रियाः॥९६॥ निकृष्टस्थानपथ्येन वाऊं नंदव
तांस्तु नृं। स्थलपुष्पाम्बुनाथर्वदी न्यथाः किं समर्प्पयेत्॥९७॥ गुरवः सन्ति बहवः पूज्या व
न्द्या सादरं। उद्धापकाश्च वेदानां वेदार्थानां च बोधकाः॥९८॥ यःशास्त्रार्थप्रवक्तानां वेदस्मा
धर्म्मसंचयान्। मन्त्राणां वेदवाक्यानां सन्देहच्छेदिनस्तथा॥९९॥ उपानिवदनीयस्तु ह्यत
मानतो वरं। अन्नदानामयं नानाव यस्त्र कर्म्माणि नानयेत्॥१००॥ स्वबन्धुमातुलश्चैव स्वस्वस्त्र

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मागधापि मा। विवेकादीनि कर्म्माणि कृतवान्या विक्षनतः॥१०१॥ अतो मे सुनवः पाकाः
केऽपि दुष्कालयवदः। जनवन्द्याश्च पूज्याश्च नापकार्य्यविरवक्ष्म॥१०२॥ मूर्खशिष्योपदे
शेन दुष्टस्त्रीभरणेन च। द्विषतां संप्रयोगेन पण्डितोप्यवसीदति॥१०३॥ यस्य नास्ति स्वयं
प्रज्ञा शास्त्रं तस्य करोति किं। लोचनाभ्यां विहीनस्य दर्पणः किं करिष्यति॥१०४॥ उपदे १०
शो हि मूर्खाणां प्रकोपाय न शान्तये। पयःपानं भुजङ्गानां केवलं विषवर्द्धनं॥१०५॥ विद्य
या सह मर्त्तव्यं न कुदत्ता कुशिष्यके। विद्यया लालिता मूर्खः पश्चात्संपद्यते विपुः॥१०६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मूर्खो हि मूर्खं दृष्ट्वा च चन्दनादपि शीतलं । यदि पश्यति विद्वांसं मन्यते पितृघातकं
॥१०७॥ मूर्खो हि जल्पतां पुंसां श्रुत्वा वाचः शुभाशुभाः ॥ अशुभं वाक्यमादत्ते पुरीषमिव
शूकरः ॥१०८॥ मूर्खश्चैव सदा दर्पः पुष्ट्या गजयूथपतिर्यथा । पण्डितश्च सदा दुःखी श्रीमतां कृश
निर्धनः ॥१०९॥ अनधीत्य च शास्त्राणि शास्त्रार्थं वक्ति योऽधमः ॥ अहंकारनतायस्तु तमाहुर्ब्र
ह्मघातकं ॥११०॥ प्रायश्चित्तं चिकित्सां च ज्योतिषं धर्मनिर्णयं ॥ विना शास्त्रेण यो ब्रूयात्तमा
हुर्ब्रह्मघातकं ॥१११॥ सिंहादेकं बकादेकं शिक्षेच्चत्वारि कुक्कुटात् ॥ वायसात्पंच शि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृत. षट्त्रिंशनस्त्रीणि गर्द्दनाम् ॥ ११२ ॥ प्रहरं कार्यमल्लं वा यानं न कुर्य्यात् सिद्धि ॥ महानस्
नानत्कार्यं सिंहादकं विधीयते ॥ ११३ ॥ ॐ ब्रियाणि गुसंयम्य. वकवत्यस्तिष्ठेतानः ॥ कार्य
कालप्रपन्नानि. सर्व्वकार्याणि साधयेत ॥ ११४ ॥ प्राग्युक्तानं वयूडुंब. सन्निलाव चैवं भूष
स्त्रियमाक्रम्य गुञ्जीत. ॥ ईश्वत्वादि कुर्क्कुटात् ॥ ११६ ॥ मूत्र मैथुन धूर्त्तत्व. काल काल वसंयु
कः ॥ जपमादिन्त्व धूर्त्तत्व. पंचाक्षि दैत्व वाससां ॥ ११७ ॥ वक्काणा वल्यसंतुष्टः. सुनिद्रः ॥ ग्रु
वतनः ॥ स्वामिनक शुश्रूनशुः कंशशूनकाकुत्मः ॥ ११८ ॥ सुविख्याकं महत्वं ॥ नाल्कैनदि ११

२१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

न्यति। सुसंगुप्तस्य वन्नित्यं जीर्णानि शिक्षुत्वगर्द्दतान्॥११८॥ नात्मछिद्रं परे दद्या.द्विद्यात्छि-
द्रं परस्य च। गूहेत्कूर्म्म इवांगानि. परभावं च लक्षयेत्॥११९॥ मनसा चिन्तयेत्कार्यं. वच-
सा न प्रकाशयेत्[का]। मन्त्रवत्कृतशीलस्य. कार्य्यसिद्धिश्च जायते॥१२०॥ ॥इति नीतिदीपिकायां
प्रथमोध्यायः॥१॥ ॥ ॥यस्मिन्देशे न संमानो. न वृत्तिर्न च बान्धवाः। न च विद्यागमः
कश्चि.त्तं देशं यत्नतस्त्यजेत्॥१॥ अनायकेन वस्तव्यं. न वसेद्बहुनायके। आत्मनश्चाप्यनि-
मन्त्रिके. न वसेद्बालनायके॥२॥ तत्पुरे न वस्तव्यं. यत्र नास्ति चतुष्टयं। ऋणप्रदाता वैद्यश्च.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

त्यमितियः सज्जला नदी ॥ ३ ॥ ततः पूतनवस्कन्धं यत्र तिष्ठति यं सदा । जिगीषुः सर्वविघ्नघ्न
जनघ्नविघ्नतोत्सवः ॥ ४ ॥ जितायितानृपा यत्र बलवान्धर्म्मतत्परः । ततो निर्त्यं वसत्या
स्तृ कृतमष्टनृपमोक्षस्वं ॥ ५ ॥ गोनाः स्वसंकेताय यत्र सततं न्यायवर्त्तिनः । यत्रामत्स्य वित्यम
लोकाः कृतवासस्स्वादयः ॥ ६ ॥ यस्मिन् कृषीवला नाङ्गे प्राय(त्यम)नास्ति लाहिनः । य १२
तोऽथ अन्यत्रसमानि वसन्ति विचक्षणः ॥ ७ ॥ स्थानस्थितानि पूर्वस्मिं पूर्वस्मिन्स्यपदक्षिणा
आस्थानस्थानत्यमहन्ते दन्ताः केशमनस्वानवा ॥ ८ ॥ स्थानस्थितस्य पश्चिमे मितवनूहना

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्कंधो स्थानच्युतस्य नावव. झंदत्योषलक्षानको ॥९॥ नक्रऽस्वस्थानमासाद्य. गजेन्द्रम
पिकर्षति। स एव प्रच्युतऽस्थानात्. शुनापि परिभूयते ॥ १० ॥ धिग्गृहं गृहिणीशून्यं. धिक्क
लत्रमपुत्रकं। धिग्धनं दानरहितं. धिग्ज्ञातिममजातकं ॥ ११ ॥ पुत्रप्रयोजना भार्या. पुत्र
ऽपिंडप्रयोजना। हितप्रयोजनं मित्रं. सर्वमात्मप्रयोजनं ॥ १२ ॥ भार्याहीनं गृहं यस्य.
शून्यं भवति तद्गृहं। न गृहं गृहमित्याहुर्गृहिणी गृहमुच्यते ॥ १३ ॥ यस्य भार्या गृहे ना
स्ति. सद्वृत्ता प्रियवादिनी। अरण्यं तेन गन्तव्यं. यथारण्यं तथा गृहं ॥ १४ ॥ अनुसारयि पिहिससाधं,

सावं सावं गत्वा वना। रुक्मूलं पिदयिता. यत्र तिष्ठति मद्गृहं॥१५॥ नृपलक्षणसं
पन्नां. सयुक्तां स्वकुलात्कृतां। द्विजः समुद्वहेत्कन्यां. स्वशीलां धर्म्मचारिणी॥१६॥ मातृतः
पंचमाद्धीनां. पितृतः सप्तमात्तथा। द्विजः समुद्वहेत्कन्यां. अन्यथा गुरुतल्पगः॥१७॥ स्त्रीणां
दाससहस्राणि. तेषु त्वं तु महीपते। गृहस्थानः स्त्रीणां त्यजति. धर्म्मवर्त्म स्वामिना सह॥१८॥ नास्ति
भार्यासमोबन्धू. र्न्नास्ति भार्यासमः सखा। विदेशगमनेनापि. सैव विश्वासकारिणी॥१९॥ सा
भार्याया गृहे दक्षा. सा भार्या या प्रियंवदा। सा भार्या या प्रियप्राणा. सा भार्या या पतिव्रता॥२०॥

१३

13

नित्यस्नातासुगंधाच. नित्यंच प्रियवादिनी। अल्पभुक्ताल्पवक्त्रीच. सततंमङ्गलैर्यु
ता॥ २१ ॥ एषैव हि स्त्रिया युक्ता. सर्वसौभाग्यवर्द्धिनी। यस्या दन्ताश्च सूक्ष्मा. दधन्त्वानसम
नखा॥ २२ ॥ यस्यागूढस्मदा भार्या. मामनवहितकारिणी। वर्द्धनेतस्यभ्राजाति शुक्लपक्ष
यथाशशी॥ २३ ॥ यत्रतुष्यतिभर्त्तास्त्रीं. स्त्रियाभर्त्तातुतुष्यति। तत्रवसन्ति कल्याणं. सं
पद्यतेपदेपदे॥ २४ ॥ अनुकूलवसाभार्या. मितस्याविंचनंवसः। पानीयस्यचमः। लोक्य
राजनस्यादनावसः॥ २५ ॥ नसास्त्रीत्यभिमन्तव्या. यस्यांभर्त्तानेष्यति। तुष्टभर्त्तरिनानी
तु

लभं तु स्नास्यूः सर्व्वदेवताः ॥ २६ ॥ कावेदासीव तीवल्भ्या. लाउनउननीसमा । विषलो वृ
क्षिदसीव. तस्यासिव कुदुर्ल्लभा ॥ २७ ॥ दावाग्निमेव निर्द्दग्ध्या. सपुष्पस्य वकालता । कल्मी
षवनिसानाशी. यस्यां तर्ल्लन्तु दृश्यति ॥ २८ ॥ पानं कृत्वा न संसर्गः. पलाशविनकाटनं स्व
र्गान्यगृहवासश्च. नाशीर्ण्णं दूरमेन निषद्दा ॥ २९ ॥ यस्यास्तार्थ्या विनूपाशी. कर्ल्लेभ्यमक्त ल
कप्रिया । तु कल्पात कल्पवावदास्या. तो उनोनउनाउना ॥ ३० ॥ दनिशाव्यसनी वृक्षा. व्यामिता
विकलस्य था । यतिनः कृपापेभवा पिस्कीर्णं कल्पपनागतिः ॥ ३१ ॥ नास्ति गङ्गासमा धर्म्मा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDE
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

नास्तितीर्थसमःसुहृत्।नास्तितीर्थसमानाथः.नास्तितीर्थसमागतिः॥३२॥पक्षोप
वसियानारी.उपवासव्रतंचरेत्।स्नायुःस्वयंतुतीर्थेषु.सानारीनरकंव्रजेत्॥३३॥
मृततीर्थनियानारी.उपाघ्याव्रतवानिली।नरकाइष्टवन्नार्थं.सानारीस्वर्गगामिनी॥
॥३४॥तिस्रःकोट्यर्द्धकोटीच.यानिलोमानिमानुषे।तावत्कालंवसेत्स्वर्गे.तीर्थमेंया
नुगच्छति॥३५॥व्यालग्राहीयथाव्यालं.बलादुद्धरतेबिलात्।एवंपतिंसमुद्धृत्य.ना
रीस्वर्गेप्रमोदते॥३६॥विरागशीलसम्पन्ना.दयावांश्चक्षमायुतः।देवतातिथिरक्षु

गृहस्था आश्रमिणस्त्वमी ॥ ३७ ॥ सार्वत्रीसमध्यायामोयो. कृतान्तोर्ध्वं चरमङ्गुविशः प्रेतमस्थपंक्ति
दहाना. ब्राह्मण्भनावसीदति ॥ ३८ ॥ ब्रह्मसूत्रं पवूमस्याउ त्रिद्रामगोद्विजानामंत्र
गस्थवृद्धहि. शयनिशीर्षुभेज्या ॥ ३९ ॥ नवावश्यककर्माणि. कार्याण्याश्रमिवासिनं
स्नानं सन्ध्या जपहोमः. स्वाध्यायादेवतार्चनं ॥ ॥ वैश्वदेवस्तथातिथ्यं. नवमं पितृकम १३
र्वणी ॥ अत्यंगमनूद्देह. श्रुतिवोमस्यादिषु ॥ गुरुदेवाग्निकार्यं च. नित्यकर्माणि निर्न दा
यकः ॥ ४१ ॥ मातापितागुरुप्रपत्नी. स्वयमेवानिस्माद्भिमाः ॥ मृत्युमागतान्तिथिश्चाग्नि.

पाष्यवर्ग्गस्तमीनव ॥ ५२ ॥ सञ्जीवनिपूमान्यात्र. वद्धरिक्षमपञ्जीयानी। जीवन्मृतः सवि
कृय. पूनूषः स्वादवंरुचिः ॥ ५३ ॥ नवेतानिगृहस्थेन. कार्य्याण्यस्यागतासदा। सूर्थ्यवायन
यत्सोख्यं. वाक्यं चक्रम्मनसखं ॥ ५४ ॥ सूर्य्यक्रानमिरुयानं. स्वरुपूर्वं चलावलं। उपासनं
त्वनुवज्या गृहस्थस्य निरुणव ॥ ५५ ॥ तथायतवययक्रानि. कार्य्याण्यमानिवेनव. आसनं
पादशौचंच. तथारुक्षासनंक्रिनिः ॥ कार्य्याणेन गृहस्थेन. पाद्यं गृहस्थः सिद्धिदाः ॥ ५६ ॥
तथानवविकर्म्माणि त्याज्यानि गृहमेधिना। पैशून्यं परदारांश्च द्रोहः क्रोधानृताप्रियं। हिंसा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दक्ष्णमायाव स्वर्गमार्गार्गलानि हि ॥५७॥ नवाम्भेव्यानि यान्यत्र कथयीष्या मिता न्य
हं ॥ ऊन्मर्क्ष्मैथुनं मन्त्राः स्रुहच्छिद्रं कुवचनं । शूद्र्वृद्धं नाथमानस्त्री नष्टकाण्यानि मर्द्दया ॥
५८ ॥ नवैतानि प्रकाश्यानि नरः श्यापमक्कृ लिर्वा । उष्यागमसगश्च च्छिद्रं वस्यालयं ऊयवि
क्रयौ । कन्यादानं गुह्यहुकर्मा नान्यकेनापि कुत्र चित ॥५९॥ यापुत्रमित्रविनीतपूर्सीना
ना(थाव का विशु । नामापि हगुरूणन नवकुदस्कमकृ यो ॥६०॥ निःस्कलं नवसूस्वं
वातवावणतस्क्रम । कुवेद्यकिनवधूर्त्तः ।मन्त्रवविद्दिनि ॥६१॥ आपस्त्वपिन दयानि १८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

नववस्त्राणि सर्व्वथा । अन्नाद्यस्मिन् सर्व्वत्वं दानाच्च वैदागतान् ॥ ३२ ॥ न्यासाधीकृतद्वि-
स्य. निःक्षेपं स्त्रीधनं सुतं । यो ददाति समृद्धात्मा. प्राप्य श्रीर्लोके विष्णुर्य्यां याति ॥ ३३ ॥ एतन्नवानां
नवकं. ज्ञात्वा श्रियमवाप्नुयात् । अहस्यनपतिं येनां. स्वर्गमार्गप्रदीपिकां ॥ सदामति-
मतां पूज्यां. गृहस्थो नावसीदति ॥ ३४ ॥ यस्य कस्य तु पूज्यस्य. पात्रुनस्य विशेषतः ॥ स्त्रि-
साध्यर्थेमाहस्य. अलक्ष्मीर्व्यपतिष्ठन्ति ॥ ३५ ॥ यथा नदीनदाः सर्व्वे. सागरे यान्ति संस्थि-
तिं । एवमाश्रमिनः सर्व्वे. गृहस्थे यान्ति संस्थितिं ॥ ३६ ॥ दमनं श्मोहन्तो निग्रहः. कृतिर्याविकये.

नतुायमननसेव्यःशूद्रस्तु । नित्यं दास्यं लभेत्तः ॥ ३७ ॥ स कामवस्त्रिभूकर्त्तव्यःस्वधर्मागजनधर्म ॥
स्त्रिभूवैवनकर्त्तव्या । दानमयसिपा०क ॥ ३८ ॥ धनभूमिविनयापु श्रीभूना जनवर्द्धित्सु । आरुत्र
णामानवाःसर्व्वे । ज्ञाता ज्ञात्वा ञ्जिज्ञात्रिक ॥ ३९ ॥ सप्तैतानित पूर्व्वार्म्भे । पूर्व्वमानान्यनेकहाः ॥
त्राम्भःलभग्निर्व्वभावाञा । पर्य्याधिवृदर्गहं ॥ ४० ॥ अपस्त्रयाहत्वादग्नि । श्रीवसवावरथजल । १०
वस्त्रानागःखलपीमिः । सतौनवृहद्वायमाः ॥ ४१ ॥ वडिमानविज्ञानन्ति । नित्यं पूर्व्वयका
यकं । आचार्य्यं शिष्यमहिंस्रा । क्रमदागंधमानवं ॥ ना वविस्तीर्णकामार्य । ज्ञातुन स्रविकिस्त

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कं॥ ३२॥ अट्टहासः पूर्वपश्चिमेन रुद्रानव्याहृतिमिष्कूना निद्रा तन्द्रा भयं क्रोध आलस्यं दीर्घसूत्र
ता॥ ३३॥ ईर्ष्यी घृणी त्वसंतुष्टः क्रोधना नित्यशंकितः। परभाग्योपजीवी च षडेते दुःखभा
गिनः॥ ३४॥ अग्निरापास्त्रिया मूर्ख. सर्प्पराजकुलानि च। नित्यं यत्नापसेवावे. सद्यः प्राण
हराणि षट्॥ ३५॥ शुष्कमांसं स्त्रियो वृद्धा. बालार्कस्तरुणं दधि। प्रभाते मैथुनं निद्रा. सद्यः प्राण
हराणि षट्॥ ३६॥ सद्यः पक्वघृतं द्राक्षा. बाला स्त्री क्षीरभोजनं। उष्णोदकं तरुच्छाया सद्यः प्राण
कराणि षट्॥ ३७॥ जुहूकावपवित्यागात्. काम्यकर्म्मविवर्ज्जनात्। स्वधर्म्माचरणात् सर्व्व. म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वनु२

नायासनेनजायते ॥ ४८ ॥ उत्तरकर्त्तुमलकश्च विविधर्द्धरुपनिश्चयात् । विहितं कर्म्म कुर्वीत
सिद्धिः स्यात्पुण्यपीतकी ॥ ४९ ॥ देवस्थानगुरुस्थान श्मशानं हुष्पथेऽथ । पादुकासु न विण्मूत्रमे
थुनानि विवर्ज्जयेत् ॥ ५० ॥ एवमेकान्तसंध्यां कन्यां पूष्पिनां पतितस्त्रीं । विनूथवां मूक्मक्ष
ह्यां कामान्नोचनन्निन्दयेत् ॥ ५१ ॥ कन्यायानिं पशुक्रीडां द्विग्मंक्षांप्रकरस्त्रैनीं । नास्तिकप १८
वनद्रवं पञ्चदानांश्च वर्ज्जयेत् ॥ ५२ ॥ अन्यायेनगुरूदेवाग्नि काषपुस्तकसंस्पृशं । भेवब्र
सावयस्यादो. नवेतानि विलंघयेत् ॥ ५३ ॥ ज्ञानस्य मद्यसंभाद्ध. ५ आपत्येकून्य वियहान् ।

श्रीहीनाङ्गीयते व्याधिर्गर्भे भ्रूनञ्च जायते। उल्लङ्घ्य कण्ठं भार्यायाः स्यादायुषः क्षयः॥९९॥ मा
तृत्विज्ञातिथियास्तु ज्ञातिसंबन्धिमातुलैः। वृद्धबालातुराचार्य वैद्यसंश्रितबान्धवैः॥१००॥ मति
कृष्णाहितापत्य. त्यार्यादासस्वनाशिरिः। विवादं वर्जयित्वा तु सर्वान् लोकान्जयन्गृही॥१०१॥
एकस्थानेऽह्निजावेयं तिलवत्पंचमाहिषं। पञ्चश्वं सकमातस्त्वं ह्यकस्यापि विवर्जयेत्॥१०२॥
स्वयं ग्रथितमाल्यानि स्वयं घृष्टं च चन्दनं। पंक्तिभाजनस्यार्यायां तक्रस्यापि विवर्जयेत्॥१०३॥
ढानस्वाकंमृतंमांसं कटवणमथितं दधि। तर्ज्जन्यादन्ययवर्ष्ठैर्न कुर्याच्छ्रिय कामिनां॥१०४॥

ग कुक्षीं वंसलवनं उच्छिष्टं भूतगाडनं। उच्छिष्टसूक्ष्मदुओं ऐं क्लिं ह्रिं माकाडवपासकी॥ १०६॥
मूलावृं वर्त्तुलाकारं हृन्माकं कुन्दसन्निभं। ब्रह्मभक्तिप्रियं नवाक्षाख्यं स्मृतान्नं सवल्कलं॥ १०७॥
नाम्नाक्षियिमत्वादेवाः। इन्द्रस्य दृष्टली यत्नकायाजितस्यनाम्नि। यस्याधायपनिर्गता॥ १०८॥
क्षिया वक्षनयाङ्कुं कं। याङ्कुं कं दक्षिणमूर्खाङ्गं धर्मार्थश्चिन्तकाकी। लक्ष्मीजन्मस्थलं कुर्वां॥ १०९॥ २१
मात्रास्वस्रादुहित्रावा। नविविक्तासनोभवेत्। बलवानिन्द्रियग्रामा। विद्वांसमपिकर्षति॥ ११०॥
पुष्पवर्षमिमं चैव। डायनं क्लिश्यमं ह्रौं लिङ्गस्नानवर्द्धनं। नष्टमावनवर्षमिति॥ १११॥ दीपा

वस्त्रमप्युज्वलमपि. मनसापिसमीप्सितं।लोकविद्विष्टमत्यर्थं. नगृह्णीयात्कदाचन॥ ६३॥
नवदद्यान्नपापानि. स्वपुण्यंनैवकीर्त्तयेत्॥ नद्यूतंनैवकलहंस. नाह्मस्त्रुंशृणुयात्कथां॥ ६४॥
ताम्बूलमभ्युचिन्न्लाभ्यमलंथास्रकनवाधयेत्।नवामहस्तेनैकेन. पिवद्वक्त्रेणवाजलं॥ ६५॥
दन्तधावनमनस्नानं. भुक्तश्राद्धक्रियादिषु. नहेवन्मूककेठश्च. नैकवस्त्रधवस्तथा॥ ६६॥ नवा
हृद्यइष्टयानं. मैथुनंपर्वसंध्ययोः॥ वर्ज्जयेत्सर्वमायित्वं. एकाकीमिष्टलाशनं॥ ६७॥ नदिवे
र्म्मानिवत्वानि. संध्याकालेष्वयाजयेत्।आहारमैथुनंनिद्रां. तथास्वाध्यायमेववा॥ ६८॥

२०

अप्रियं च तथाकाले. कामक्रोधौ विवर्ज्जयेत् ॥ [illegible] ॥ गुरुं हुंकृत्य हुंकृत्य. यावदन्मूर. धीर्न्निनश्चाक्रू
वात्यनिर्ज्जनदेशे. स वसि ब्रह्मराक्षसः ॥ [illegible] ॥ पादुकाद्यागपद्दादि. गुरुभिर्व्विक्रानि सादरं तल्लं
घयेत्स्पृशन्नैव. तन्नमस्कृत्य भावयेत् ॥ [illegible] ॥ पर्य्यंकशयनं तद्व. रूथपादप्रसारणं । जृंभणं गं
वलीलां च. न कुर्य्याद्गुरुसन्निधौ ॥ [illegible] ॥ छायान्तु लंघयत्कस्य. गच्छन्न पूर्वतो गुरोः ॥ न कुर्व्वी
३२ तगुरोर्ग्रे. प्रभुत्वं शिष्यसंग्रहं ॥ [illegible] ॥ अहंकारेन न कुर्व्वीत. नात्मर्णां भावयेद्गुरोः । प्रगुरोः स
न्निधौ नैव. स्वगुरुं प्रणमेद्बुधः ॥ [illegible] ॥ लोकाद्यगकवीयाच. नांगितं नैव रापयेत् ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विसर्पिणी।पवर्द्धिं साल्मिकायाश्च.नमावनयच्छवित्।।८०।।प्रतिग्रहं न गृह्णीया.दात्मत्यागवि
धित्सया।देवमातिथिपूजार्थं.यत्नमाप्यर्जयद्धनं।।८१।।विहीतककरंजार्क.स्नुहीछायां न सं
श्रयेत्।।स्नुहदीपं मनुष्याणां.मन्यषांप्राणिनां तथा।।८२।।न स्वाग्रकेशनिर्धूत.स्नानवस्त्रघटो
दकं।अन्तस्पर्शं हयजं दूरे.खवनस्थमजं यजंस्तथा।।८३।।लिंगस्यान्नं च निर्म्माल्यं.नाद्यान्नैव च लंघय
त्।।नद्यां प्रवाहयत्सर्व्वं.दद्याद्वा शिवदीक्षिते।।८४।।सोविज्ञो विष्णुरूकामाच्च.दं प्रत्यास्वामिना
स्तथा।सूक्ष्मस्थानगर्भं.स्तवस्पृश्यस्य वा।।८५।।न लंघयेत्तु वा नास्ना.मूलदंनववद लथा।। १२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऊस्त्यामात्मसंमानं.पवनिन्यांचवर्ज्जयत् ॥ [illegible] ॥ लिंगिनंत्रगिनंविवर्णं.वदवदांगसंहिता
पूर्वाह्नागमहाभस्त्राणि.कल्याश्चापिनदूषयेत ॥ [illegible] ॥ युगंमूढालसात्मानं.दासवृक्षीमूलस्व
लं।स्वर्यंसंमार्यनीदश्रुं.ध्वजंवेहल्यमायुधं ॥ [illegible] ॥ कलहंचामवेङुं.दर्पहीहमनांगथ्य।
हमनव्रतविनस्वापिमुवानासनमूढमं ॥ [illegible] ॥ रागस्यांग्यनिवान्यानि.यागद्रव्याणियानिव
।महास्नानवूवस्तुनि.यानिवद्ध्वमालय ॥ [illegible] ॥ द्वियाकानिपदार्थानि.हमाविश्वावियां
निवे।लंघयञ्जीउनतानि.नवेमानिपदान्यूहेत् ॥ [illegible] ॥ यात्मश्रीलोकविद्विष्ट.यावस्त्वेन

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पसमनं पुंसां. कुष्माण्डं छदनं स्त्रियः। अश्विश्यन्नेव कालेन. फलं छेद्नाद्भवं ध्रुवं॥ ११२॥ बाला
र्क. श्रयनधूमं च. वृद्धां स्त्री पल्वलोदकं। आयुःकामान सेवेत. नाजीर्व दधिहाऽजनं॥ ११३॥ केशास्थि
निकपालानि. कर्पासास्थि तुषाणि च। अमध्याक्षारभस्मानि. नाधितिष्ठेद्भजोसि वा॥ ११४॥ नव
लोष्ठं विमर्दीयान्न. च छिन्द्यान्नखैस्तृणं। न पठेत्पूष्पमूलानि. वंशवल्कलकाष्ठकां॥ ११५॥ एवमा
दीनि चान्यानि. पाणिस्थानं विमर्दयेत्। न दन्तखादनं कुर्याद्रात्रौ मायूत्यार्थयन्नवा॥ ११६॥ न पद्भ्यां वि
लिखेद्भूमिं. लोष्ठकाष्ठैःक्षणवा. न नखांश्च नखैः छिन्द्यान्न कण्डूयान्नखैस्तनूं॥ ११७॥ स्नेहदुग्धो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यामाश्रेष्ठ.शूद्रदण्डहालाकया।दद्रुकण्डुयनंकार्यं.वंशकाष्ठीकवीनलेश॥१८॥आलापा
द्गात्रसंस्पर्शा.संसासेस्सहभाजनं।आसनाच्छयनाज्ञाना.त्पापंसंक्रियमनृणां॥१९॥जिना
धनवनादाना.वस्त्रहस्त्रेश्सहाज्ञिना।ज्ञितंकुमिभिर्दविद्रां.अहिवत्यागमाज्ञिमश॥२०॥
ऊँतिनीमिर्दीयिकार्यंछिमीमाम्नायश॥२१॥ ॥ ॥धिग्जन्मनष्टगन्धनहिनं.धिग्जन्मनष्टरवच 22
र्ज्जितं।धिग्जन्मडयानहिनं.धिग्जन्मातिथिवर्ज्जितं॥१॥धिग्जन्मायावनहिनं.धिग्जन्मशार्थ
नानतं।धिग्जन्मवंधूनहिनं.धिग्जन्मख्यातिवर्ज्जितं॥२॥दानविद्याम्बुधिमग्नस्य.सर्व्वमनन्न

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ऽभिहन्ता। प्रियाः पुत्रास्त्र्योतान्त्र बान्धवा ज्ञानवन्स्तथा ॥३॥ विद्यावन्तः कुलीनस्य धनंयाति
सुमिष्टान्नः कल्पपानावनस्य च वाक्यानि गानानि ॥४॥ शिष्याश्च सर्वमनुज्ञा स्यादन्ये
श्वर्यवर्जितं। बाह्यस्त्रावाद्विजोवापि त्याज्यवानवपूज्यते ॥५॥ सूसायाजासवद्धासाः स
र्वलोकस्य चैव हि। सूक्ष्मदासात त्रयाः तेषां दासा यतो जनः ॥६॥ सूक्ष्मादनिद्रताः स्वं त
जप्याः अहिद्रः स्वदा। सूक्ष्माहिहत्ताः पूनूषा द्रःस्वमल्पूवनस्य यं ॥७॥ उत्क्रायद्धदिलीयन्ते
दनिद्रालांमनानथाः। बालश्चैव वृद्धानां कुलस्त्रीणां कुत्रापि च ॥८॥ दनिद्राः पूनूषा ला

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क.शठबल्लाकनिन्दितः।अज्ञानां पत्नसमायुक्ता.निष्कृपा वाप्यनिष्ठुरः॥ ९ ॥गुणहीनापियु
शवान्.मूर्खोवापिसपण्डितः।निर्गुणोवागुणीवापि.धर्म्महीनापिवानरः॥ १० ॥ऐश्वर्य्ययु
शयूकेश्च.पूज्यते वनसंशयः।सर्व्वशास्त्रार्थवेत्तापि.दरिद्रोहान्निमूर्खवत्॥ ११ ॥अज्ञाइःख
महाइःख.महाइःखं दरिद्रता.तत्रापि पुत्रदाराणां.वाक्यमलिप्सदुःखदं॥ १२ ॥धनवानकुली २३
नापि.कुलीनोधनवर्ज्जितः।सहविद्याऽज्ञानवंशोपि.निर्द्धनःपरिहीयते॥ १३ ॥दरिद्रस्यमनु
ष्यस्य.प्राज्ञस्यमधुरस्य च।कालेश्रुत्वाहितं वाच्यं.नकश्चित्प्रतिपद्यते॥ १४ ॥इहलोकेपिधनि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नां.पत्नापि स्वजनाय ता स्वजनापि दरिद्राणां.तस्त्वणाद्दूर्ज्ञनायतः॥१५॥यस्यार्थस्तस्य मि
त्राणि.यस्यार्थस्तस्य बांधवाः॥यस्यार्थः स पुमांल्लोके.यस्यार्थः स च पण्डितः॥१६॥धनमाहुः
परं धर्म्मं धने सर्व्वं प्रतिष्ठितं॥जीवन्ति धनिनो लोके.मृता ये त्वधना नराः॥१७॥पृष्ठके वि
दवाः सर्व्वे नश्यन्ति नाशोदहिनः॥वाञ्छन्तापि नवत्त्रं स्मृता.यस्यास्ति विपूलं धनं॥१८॥वयावृद्धा
स्तपोवृद्धा.ये च वृद्धा बहुश्रुताः॥सर्व्वे ते धनवृद्धानां द्वारि तिष्ठंति किंकराः॥१९॥तावद्विनाऊ
नरूपं.तावच्छीलं विनाऊतो तावद्गुणैर्नान्यं च.यावल्लक्ष्मीः प्रसीदति॥२०॥धनमस्मीह वा निर्द्धं.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

किंचिदस्तीह कर्षणे । सकायां किंचिदस्तीह. हिक्कायां नेव किंचन ॥२१॥ ऊर्थ नामर्द्धनका
र्यं. वर्द्धनं व्रक्षणं तथा । हक्कमात्मनिवादार्थे. ऋमनूष्ठीयनपिय ॥२२॥ ऋसंयादयमर्थ
कं चि.दर्थजातिक्रियागुणेष्वथ ह्रस्वकाण्डवल्लूं समासंज्ञायेऽजन्मकेवलं ॥२३॥ ऋमित्यहागधनं
विप्र. ऋप्रियस्य धनूर्द्धने । ऋ वर्द्धनकथावोऽस्य. ऋद्विगुणऋत्वमलाऋद्गनं ॥२४॥ न्यायागमननवित्कृ
न. कर्लेव्यंपावलोकिकं । ऌयानमतिथिंसम्यक्. गमेवपविमलावयम ॥२५॥ ॡयादातुं
वहांकुंवधनंत्रायायय स्विति । ऌल्वाल्यमदिदीयम. ॡहन्यहनिवेद्गता ॥२६॥ ऌरकु

२५

25

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लविक्षोदयं यतः पूर्वयितादिशः ॥ प्रतिकूलविक्षोदयं यतः सर्व्वं हि विनश्यति ॥२७॥ किं वा न
यति दहीति दीयमानापि वर्द्धते ॥ कूपस्थमिव पानीयं गवल्यवववङ्गदकं ॥२८॥ न दैव स्या
वित्रहा वन्धुत्याने वचात्मनि ॥ कदर्यस्य धनं याति सूमितस्कवनाडस्य ॥२९॥ लक्ष्मीहृदय
कवियां सर्व्वं लक्ष्मीर्विहृदयात् ॥ लक्ष्मीहृदयात् परं लक्ष्मीहृदयतः कुलं ॥३०॥ न नस्याहत्
र्दं नृपं नृपस्याहत्वर्दं गुणं ॥ गुणस्याहत्वर्द ज्ञानं ज्ञानस्याहत्वर्दं क्षमा ॥३१॥ स्कस्याहत्वर्दं
दानं सत्यं कर्णस्य हृदयं ॥ कृतं च हृद्लोक शुद्धं ध्यानं हृदयहृदयं ॥३२॥ वैष्टितं हृदयं स्त्रीणां,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ग्रामानां पूज्य त्वमसि । स्त्रीरूपि त्वमसि पुंसां. पतीनां त्वमसि रूपा ॥ ४४ ॥ नक्षत्राणां त्वमसि चन्द्रो. नागी
नां त्वमसि यति । पृथिवी त्वमसि नाज्ञा. शीलं सर्वत्र त्वमसि ॥ ४५ ॥ खड्ग इ र्जन संसर्गे रक्तसा
धुसमागमं । कृतघ्नं मानसं त्वं नित्यमनित्यतां ॥ ४६ ॥ दुर्जनः प्रियवादीच. नैव वि
श्वसकारणं । मधुतिष्ठति जिह्वाग्रे. हृदि हालाहलं विषं ॥ ४७ ॥ मूर्खं पश्चा दला कालें. वाचावन्द २७
नशीतलं । हृदयं कर्त्तिसंयुक्तं. त्रिविधं धूर्तलक्षणं ॥ ४८ ॥ मू तथान्यापि तथानि. दर्शयन्ति
पण्डिताः ॥ समनिश्वासनतानीच. चित्त कर्म्मविदाजनाः ॥ ४९ ॥ प्रहसं कृतनूतपूर्वं. यान्द कान्दर्शय 75

खलः। तानेव दर्शयत्याशु. स्वसामर्थ्यविपर्ययं॥४९॥ खलः सर्षपमात्राणि. परच्छिद्रा
णि पश्यति। आत्मनो बिल्वमात्राणि. पश्यन्नपि न पश्यति॥५०॥ न विना परवादेन. रमते दु
र्जनो जनः। काकः सर्वरसान् भुंक्ते. विना मेध्यं न तृप्यति॥५१॥ स्वभावकठिनस्यास्य कृत्रि
मां विद्यमानतां। सुस्नेहोपि पनः हिंसार्थे. वायश्चैव खलस्य च॥५२॥ यथा यथैव स्नेहेन तृपि
स्रूपवर्द्धयत। धर्म तथा तथा तापं. तथा वेश्मनः खलः॥५३॥ श्लोकमात्रमिमायाति. श्लोक
नोतामध्यगतां। रसकान्तु सदृशी कलिः. सुलाकाः खलस्य च॥५४॥ खलः सत्क्रियमाणोपि.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ददाति कलहंसतां । इक्ष्यमोऽनापि किं याति, वायसः कलहंसतां ॥ ६७ ॥ ईर्ष्यानामपि दुर्जन्या.
विद्ययालंकृतोऽपि । मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयंकरः ॥ ६८ ॥ यस्य न ज्ञायते शीलं
कुलं विज्ञानमेव च । कस्तेन सह विश्वासं, पुमान् कुर्याद्विचक्षणः ॥ ६९ ॥ दाससमावं च कु २७
लं, वानरस्त्रीस्वयं सोदरं । साभूतावं च सार्वानां, प्रत्यक्षमपि न विश्वसेत् ॥ ७० ॥ न विश्वसे
द विश्वस्ते, विश्वस्ते नाप्यविश्वसेत् । विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलादपि निकृन्तति ॥ ७१ ॥ ना
ऽसाविमृश्य विश्वासं, गर्द्दभीं कविना भूत्वा ॥ यः कर्मादि न मा भूता, न विनंसउ जीवति ॥ ७२ ॥ २८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नखिनावैरिनदीनावैरिः शृगितांतस्कुथाविस्मों॥ विश्वासानैवकर्तव्यः स्त्रीषुराजकुलषुच॥७१॥
नविश्वसेदमित्रस्य.मित्रस्यापिनविश्वसेत्॥ कदाचित्कुपितंमित्रं,सर्व्वंगुह्यंप्रकाशयेत्॥७२॥
ऋतिमार्द्दवतापेन.गत्वासंलीयबुद्धिमान्॥ ऋपिंनाशयेन्नित्यं,यथावन्ह्रीमलाद्रुमं॥७३॥ स्व
पंमत्वंप्रमहत्या.घातयन्तिनिपूनया॥ विषमवह्निनावापि हस्तेनापथमायया॥७४॥ हस्त
शाषस्मृत्याकृतं.शाषमप्रोष्ठहस्मिव।पुनर्वर्द्धनसंहृत्य.तस्मात्कृतंनशेषयेत्॥७५॥ रुसंकल्प
नवेनी,उकपाजनरवादति॥ ऋगामरूणासनंचेकं.स्मररयवहिकिल्विषं॥७६॥ कुइलरूमि मैं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मत्वा. मापक्कं न कदाचन ५ कालदईनमायाति हलस्कं वह्निवीजं व त ॥२८॥ न गच्छेद्दूरविध्व
सं. न कुर्याद्रक्तं विग्रहं ॥ स्नानमापि न तथा क्रोधं. मिलं वेन न्यकान यत ॥२९॥ लोकहकार्यमप्यू
ष्णं. विज्ञानविस्मापयेत् ॥ लोकास्त्रमादाहिथ्यं लातम् सर्वजनाहो लकवं न्यूनी ॥३०॥ वैविनभसहसंध २७
य. विभ्रस्त्वायदिति स्वपि ॥ सवृद्धा प्रथमम् औ हि. पेतिन ऽयाति वृध्यति ॥३१॥ मा वह्न्याञ्जल्कन्यं
या वह्निय मनागतं ॥ ईश्वरोस्तु कथं तिलग्ना न वधं ने न लीन वसनं ॥३२॥ सर्पदक्षतं ऽस्व वेदना ऽस्य यो
क्त नत्र ऽस्वलक्ष्मा सक्तो खिभिवद ॥ स्पर्शः स्वर ऽकनाय ऽभस्यति ॥३३॥ हस्त्रीकृतसहस्रे तहात 27

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हस्तेन वाजिनः॥ शृंगिणां दशहस्तेन देशत्यागेन दुर्ज्जनः॥ ३४॥ हस्तीनां इकुशेन हस्तेन कुठि
हस्तेन वाजिनः॥ शृंगी लगुड हस्तेन खड्ग हस्तेन दुर्ज्जनः॥ ३५॥ दुर्ज्जनः शिल्पिनां दासा दुष्टा
श्च पटहाः स्त्रियः॥ ताडिता मार्द्दवं यान्ति न ते सत्कारभाजनं॥ ३६॥ उपकार गृहीतेन शत्रुणा श
त्रुमुद्धरेत्॥ पादलग्नं करस्थेन कंटकेनैव कंटकं॥ ३७॥ नात्यर्थं मृदुना भाव्यं नात्यर्थं क्रूरकर्म्म
णा॥ मृदुनैव मृदुं हन्ति दारुणेनैव दारुणं॥ ३८॥ नात्यर्थं सरलैर्भाव्यं नात्यकंटकिना तथा॥ स
रलास्तत्र छिद्यन्ते कुब्जास्तिष्ठन्ति पादपाः॥ ३९॥ सूर्पवत्संत्यजेद्दोषान् गुणग्राहीव सज्जनः॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

नाप्यग्रहीगुणत्यागी, शीलतो वक्रदुर्जनः ॥ १० ॥ दुर्जनस्य समाजेन, सज्जनापि विनश्यति ॥
प्रसन्नं जलमित्याहुः, कर्दमैः कलुषीकृतं ॥ ११ ॥ दन्तियन्त्रसमानं हि, मत्कुणानि खलं वच ॥ कु
र्मग्रीवतनीचानां, निकसत्यप्रतिहात्पूनः ॥ १२ ॥ जलमध्ये वनीचानां, यत्कृतं गन्तदल्पता ॥ अ
खलस्य पिसाधूनां, तिलात्मस्य तनिष्ठति ॥ १३ ॥ यान्याहत्याङ्कुलनिर्ध्यं, सम्यक्दृष्टपत्नछियंतास्व
स्वपद्कङ्कदाय, कूअनानाकसंजायुः ॥ १४ ॥ अहं कामी तवदृश्य, तस्युनाहम्भितवगतः ॥ अनु
यायास्त्वहं कान, मनूगङ्कमिसत्ववां ॥ १५ ॥ सः स्वप्रयाति मायाय, यत्कृत्यान्ति नायदा ॥ सर्वमां

२८

28

श्रेयसां दृष्ट्वा सत्कुर्यान्मस्तकं सदा ॥१०॥ कर्म्मणा मनसा वाचा यस्त्वात्मा धर्मसंग्रहं ॥ तं देहिनि देवं भ
वाप्नुते न तत्कार्यं विचारेण ॥११॥ ऐश्वर्यमदमत्तानां क्षुधितानां च कामिनां ॥ अहंकारवनितानां च
विवेको न हि जायते ॥१२॥ यौवनं धनसम्पत्तिः प्रभुत्वमविवेकता ॥ एकैकमप्यनर्थाय किमु य
त्र चतुष्टयं ॥१३॥ आत्मानं गर्हयामास स्वविवेकपलायतः ॥ सुविवेकाद्धि सर्व्वेषामापदां परमं
पदं ॥१४॥ सत्संगश्च विवेकश्च निर्म्मलं नयनद्वयं ॥ यस्य नास्ति नरः सोन्धः कथं न स्यादमार्गगः
॥१५॥ उपकारिषु यः साधुः साधुत्वे तस्य को गुणः ॥ अपकारिषु यः साधुः स साधुः सद्भिरुच्यते ॥१६॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

संयह्निःसंयूतावाधि॰ विपह्निवाधिसर्ङ्गनाथ॥ सर्वथन्यानंनयाधन्मःस्वप्नधिक्वयिगेनस॥ ८२॥ द्ह
ङ्गनस्वधिसर्वप्नू॰ दयांकूर्वक्निसाधव॥ नद्धिसंहवनगंथात्मां॰ वस्त्र॥ गोम्भुअल्लवंभ्मनि॥ ८४॥ वाध्य
मानाधिस्वूउन॥ सर्वथांद्धि नहृहवन्॥ ददा निधवमांकुह्नि॰ हुस्यमानामगे॥ हणी॥ ८५॥ या
निम॥ ह्नुदिनाधिस्या॰ दाभादनेववन्चन॥ सोवकंक्नूनिसवं॰ नथेवस्नू उनाउन॥ ८६॥ नेपह्नष २९
तिमानन॰ नावमाननक्व्यानि॥ नक्त्ङ॥ धनूसंत्रुया॰ दनत्मायाभ्रवलक्वर्णी॥ ८७॥ संपदामहृना
मेव॰ महृनामवचाषद॥ वर्ङ्गनेदीयवबस्नु॰ नहुनानागनण॥ कविनू॥ ८८॥ धीना॥ केसृसनूपाका॰

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नरवक्कि विषायिनः ॥ प्रविश्यवदनं बाहोः । किन्नादमिपूनः ॥ ६९ ॥ हो ॥ होल्लहोल्लनमा
सिक्कं । श्रोकिकं नगउगउ ॥ साधवानहिसर्व्वत । चन्दनं नवनवमा ॥ ७० ॥ प्रलयहिन्नमर्यादा ।
रवक्कि किलसगना ॥ सागवाहदमिस्कु कि । प्रलयपिनसाधव ॥ ७१ ॥ नानिकलसमाकान
दन्तकपिसक्कु ना ॥ ऋन्यपि वदनाकाना । वहिव वमनावमा ॥ ७२ ॥ सरुतांप्रार्थनंनेव ।
विषहिवपि लोहनी ॥ दक रश्मापिनागमनं । आख्यागिनिविदाभला ॥ ७३ ॥ क्षिकतिंनेवगङ्कम्हि
मङ्कपापनसाधव ॥ आवष्ठितं मरुसर्पो चन्दनं नविषायनी ॥ ७४ ॥ ऋउलिस्कानिपूच्यानि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वासयन्ति कनकहयं ॥ कुलासु मनसां प्रीति. र्वामदक्षिणयास्तमा ॥ ४ ॥ ॥ ददाति प्रतिगृह्णा
ति गुरुस्मारस्यानि च्छ्रति ॥ गुरुकोणाङ्ग तथैव. च प्रिय्रीतिलक्षणं ॥ ॥ ओबसं तन्तुमस्तन्यं. तथा
वं कालकुम्भागतं ॥ वक्षिण तत्र सनन्ध्यश्च. मितरूयं स्तुर्विधिं ॥ ॥ धर्मार्थकामसंयोगम. मित्र
लुप्तिविधं फलं ॥ यस्मिन्नक्ष्यं नक्षि. नतस्मिवनयाग्निनथ ॥ ॥ क्षेमकृत्ताम्लस्य यजातांप्रीतिविश्व ३०
सुराजनं ॥ केन नवन्ति दंस्यहू. मितमित्रपद्धनकयं ॥ ॥ नमानां सर्वइहस्वानि. हीयन्ते मित द
र्शनात् ॥ तस्मान्निजपद्धमतिं. नकुर्याद्वैधेनां सदा ॥ ०० ॥ ब्राह्मणविङ्गनसत्ताध्य. महायज्ञप्रियं

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वदं ॥ आयतीकृमसद्वर्ष्यं मितं कुर्वीतसत्कुलं ॥ १०१ ॥ समुत्पन्नेषु कृत्येषु दानुत्रेष्वथ संशयः
॥ दर्शयित्व्यस्तु कृतयः कुलीनश्रुतवृत्तानां ॥ १०२ ॥ विहायेतामहर्हं नित्यं मद्देष्वं दद्यानगः ॥
महल्लघुसमुत्थान स्मितं मितार्थमिष्यते ॥ १०३ ॥ दूतादेवाभिगमनं स्यूक्तार्थं ददयनूगः ॥ वा
क्यत्कृत्यप्रदानं च त्रिविधो मितसंग्रहः ॥ १०४ ॥ शुचिता त्यागिता शौर्यं समानसुखदुःख
ता ॥ अनुरागश्च दाक्ष्यं च स्थितावसरहेतुम ॥ १०५ ॥ आहूतवासनप्राप्त इङ्गितज्ञः कृतविग्रह ॥
वाग्मी चाव्यसनो नेता यस्मिन्नेते स बान्धवः ॥ १०६ ॥ न कश्चित्कस्यचिन्मित्रं न कश्चित्कस्यचिद्रिपुः ॥

कावल्पदेवज्ञायात्म.मित्रानित्रियवक्तृथा ।।१०७।। सनोज्ञानावगुप्याह्नि.स्वगतंसवसाहृसा ।। अन्य
उत्याह्निहं ग्मोघा.यःपवःपवत्रवसः ।।१०८।। पनापिह्निगवान्वधू.र्वन्धूवय्याह्निमःपनः ।। अह्नि
८ मादह्ज्ञाव्याधिः.ह्निनमावल्क्ष्मोषधं ।।१०९।। इवस्थापिसमिपस्थ.याउस्याद्दिवर्लेम ।। याउ
स्यहंसनापि.समीपस्थापिदूनमः ।।११०।। सवन्यूयाह्निर्येयूकाः.सपिंयस्तुपापकः ।। मन्त्रितंय ३१
स्यविल्ब्मसः.सदक्षोयतजीवगा ।।१११।। यदीक्ष्यकाव्यमीयामिं.पिनिमउनकानयम ।। यूतम र्थ
प्रयागके.त्वन्नाकदावदर्शनं ।।११२।। मित्रमापदिकालेच.सार्यांचविरवक्षय ।। ज्ञानीयान्नुद्दि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऽहत्वा, न्त्रासेनूनाममहुतिः॥११३॥ परोक्षे कार्यहन्तारं, प्रत्यक्षे प्रियवादिनं॥ वर्जयेत्तादृ
शं मित्रं, विषकुम्भं पयोमुखं॥११४॥ सद्भावेन जयेन्मित्रं, सद्भावेन च बान्धवान्॥ स्त्रीभृत्यान् दानमा
नाभ्यां, दाक्षिण्येनेतरं जनं॥११५॥ लुब्धमर्थप्रदानेन, क्रुद्धमञ्जलिकर्म्मणा॥ मूर्खं छन्दानुवृत्त्या च
यथार्थत्वेन पण्डितं॥११६॥ सद्भावेन हि तुष्यन्ति, देवाः सत्पुरुषा द्विजाः॥ इतराः खानपानेन
वाक्यदानेन पण्डिताः॥११७॥ न देवो विद्यते काष्ठे, पाषाणे न च मृन्मये॥ भावे हि विद्यते देवः, तस्माद्भा
वं समाचरेत्॥११८॥ उत्तमं प्रणिपातेन, शूरं भेदेन योजयेत्॥ नीचं स्वल्पप्रदानेन, समं तुल्यपराक्र

७२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मेः॥१०॥यस्माद्यस्माद्धिग्राहात्व.स्नेनगेनहितंनवं॥ऊर्ध्वप्रविश्यमधावी.क्षिप्रमात्मवशंन

यत्॥१२०॥३॥ ॥इतिनीतिदीपिकायांतृतीयाध्यायः॥ ॥पार्थिवस्यतुवक्ष्यामि.हस्त्यानांचै

वलक्षणं॥सर्व्वाभिर्यामहीपालः.सम्यग्विज्ञेयंवीर्यवत्॥१॥नृपाणांचैवनागानांचैव.केवलंतुलक्षमू

र्हिता॥ऋषिभिःकृत्स्नमाधेयं.माक्षादानंयथाक्रमं॥२॥यःकुलाभिजनाचारै.नित्यंवृद्धःप्रमायवान्

॥धार्म्मिकानीतिकुशलः.स्वामीयुक्तोगुरुविदुः॥महोत्साहःस्थूललक्ष्यः.कृतज्ञःस्थविरसेवकः॥वि

नीतःसत्यसम्पन्नः.कुलीनःसत्यवाक्शुचिः॥४॥अदीर्घसूत्रःस्मृतिमान्.क्षुद्रोपरुषकथः॥धार्म्मि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कायसनश्वेव.प्राक्तः॥ शूयानरुस्यविमृ॥५॥ स्वयन्त्रुगेभकास्त्रिक्लिस्कां.सन्तुनीयां(तथैवच॥वि
नीमत्त्वर्थवार्त्यांयां.तथानेववननाधिप॥६॥ मृगयाक्षादिवास्वप्न.परिवादस्त्रियामदा॥तौर्य
त्रिकंवृथाट्यागंकामजोदशकोगणः॥७॥ पैशून्यंसाहसंद्रोहईर्ष्यासूयार्थदूषणं॥वाग्दण्
डंचपारुष्यं.क्रोधजोपिगणोष्टकः॥८॥ यदाख्यिासननासक्तंनृपंबुद्धिविपर्ययं॥विज्ञाय
सम्यदामात्यःप्राक्तंत्यजदर्शयेत्॥९॥ प्रजास्मत्र्यायस्याजा.कुर्वीतात्मजनन्दनं॥लाल्लूय
मानास्त्वर्थेषु.रुन्मूलनमनह्निताः॥१०॥ नाजपूत्तावत्ताहूर्त्यगजा.ष्ववनिर्नंक्रूणां॥यावत्नम्मा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

विनिघ्नन्कुपितं सर्वान्हिंसानिरतः॥ ११ ॥ राजपुत्रादयायेभि.प्रार्थमानः सुगतः॥ दुःखवनत
स्कन्धवास्तुं.व्याघ्राग्रामभिवासिषं॥ १२ ॥ वक्ष्मानायदिछिदं.कथंचिदाप्नुवक्तिर्ग॥ सिंहध्म
नाः शवक्लिष्टिरवक्लिताश्वसमंसयं॥ १३ ॥ विनयायपग्रहान्हत्वा.स्वर्गीनपानिःस्वतान्॥ अविनी
तक्रमादंहि.कुलमाणुविनाशितं॥ १४ ॥ विनीतमोक्षसंयुक्तं.आत्मवाग्लिमध्यत॥ दृष्टं गरु ३३
सिंवाहुरुं.कुर्वीतम्नूस्वबंधनं॥ १५ ॥ राजपुत्रः परिश्यागं.स्वइहत्वा विनाश्यति॥ क्रियं ध्यमानः
मपितवं.पत्नानाश्रियत्वहन्तिक्रिय॥ १६ ॥ वासनसजमानंहि.कुलायस्वसनाश्रये॥ तथास्वकुलय

३३

दनं यथस्यात्त्रिहत्समेतवः ॥ १७ ॥ पूर्वाह्णितं प्रकुर्वीत देवब्रह्ममुदिता दिनं ॥ दण्डनीत्यां च कु
शलः सर्व्वागिवसंतथा ॥ १८ ॥ श्रुताध्यायाद्यचकृर्धवर्णं हि स्कलापवं ॥ उक्तायाह्नमिति क्रा
नः मित्यश्लोगतकाणुल्मः ॥ १९ ॥ समस्तकृतशास्त्रज्ञः पण्डितार्थजितेन्द्रियः ॥ शौर्यवीर्यगुणो
पेता. धर्म्माध्यक्षा विधीयता ॥ २० ॥ धर्म्मशास्त्रार्थकुशलाः कुलीनाः सत्यवादिनः ॥ समाः शत्रौ च मि
त्रे च नृपतेः स्युः सभासदः ॥ २१ ॥ प्रवीणः सकलादक्षः स्वामिनः कष्टनिश्चयः ॥ स्थूलस्त्रः सत्यवी
दीच. गस्तु अमत्री स उच्यते ॥ २२ ॥ मेधावी वाक्पटुः प्राज्ञः सत्यवादी जितेन्द्रियः ॥ सर्व्वशास्त्रसम

लोकीज्येष्ठसाधुःसत्त्वकः॥२३॥आयुर्वृद्धिदकाण्यामः, सर्वज्ञःप्रियदर्शनः॥आयुःशीलगु
णोपेता, वैराग्यविधीयते॥२४॥पितृपितामहादकःसंसृष्टामितृपालकः॥लोकयूकःस
दाध्यातःसुरथवानःसउत्तमो॥२५॥कुलशीलोपेतःसत्यधर्मपरायणः॥नूपनसूपसन्नश्च
नागादक्षविधीयते॥२६॥सूत्रानूपपत्नीकाकः, रूपद्रव्यपतिकः॥बलावलपनिष्पादतः, स
नाथकाविधीयते॥२७॥ॐक्षितिकावतत्त्वज्ञः, बलवान्प्रियदर्शनः॥भूपमादीसदादक्षः, प्र
मीरुवःसउत्तमः॥२८॥शौर्यवीर्यसमायुक्तो, वाहनपूजितासनः॥हरवन्नायवांश्चैव, सना ३४

३५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ध्यक्षो विधीयतां ॥ २९ ॥ मन्त्रिवीराः कद्रूप्राज्ञः पञ्चविंशपलदकः । धीमांश्च थकवादी च
अपद्रूता विधीयतां ॥ ३० ॥ तर्कोङ्गितज्ञः स्मृतिमान् मृदुर्लघुपराक्रमः । क्लेशायाससहोदक्षः । श्व
त्रस्यात्प्रतिपत्तिमान् ॥ ३१ ॥ नयस्थितिं गिराधूर्त्तः शिल्पवल्ली पण्डितो विना ॥ तथाश्वश्रूषवित्तः
पिवन्नाडागतांस्मतां ॥ ३२ ॥ समस्कन्दयत्स्मकृत्स्ना । वाहनस्थ यवाञ्जितः ॥ शौर्यवीर्ययुतोपायत । स्
अध्यक्षो विधीयतां ॥ ३३ ॥ निन्दालस्याः स्मृसंहृष्टाः । स्वस्थज्ञाः प्रतिवाधकाः । स्वस्वदुःखसमाधीना
द्रव्यालकस्थोद्भवस्त्रता ॥ ३४ ॥ कुलसंभूरवर्णं स्मर्त्तं । कृतज्ञश्च निर्गताः ॥ ० ॥ कूर्मस्वरुपस्मतस्तकोपे । व्यथं हृदये

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

छं २

नवाधिपः॥३५॥दक्षीकपदिकोल्लेव,६१० अधापवर्ज्जितः॥सूहाकालयहीमध्ये,नाङ्गीस्य कायव
वसः॥३६॥तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं,सम्बन्धि वसायिनं॥स्त्रीं नायकं तं ह तं,यानकन्यास्तकन्यानं॥॥
प्रागुक्तनियमाश्रमानकुसक्किया नस्कुयागुणः॥यामास्वमनिवासम्प्र,पुष्कलस्थ धनागमः॥३८॥
पूर्वनियाश्चमानकु,तयादामासहीपत॥जुयनःआर्थनात्ष्क्रु,ननकयमनंकुर्वी॥३९॥यत्कि ३७
ञ्चित् कुत्र प्रत्यक्षत्वं तुल्यवायदिवाशुभं॥तेनसम्बन्ध नाशा,सूक्ष्म गोट्टस्य तेनपि॥४०॥तस्माद्भी
क्षमामार्यं,धर्म्मकामार्थवृद्धये॥गुणवन्तं नियाश्च कुतगुणहीनं विवर्जयेत्॥४१॥ततस्तत्ववनिश्चान॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

नववाजिनां ॥ तथा सिद्धिमतीकार्याणि. यथा दुर्गप्रकाशनतः ॥६८॥ धनुर्दुर्गं महिदुर्गं मृद्दुर्गं वार्क्ष
मथवा ॥ नृदुर्गं गिरिदुर्गं वा समाश्रित्य वसेत्पुरं ॥६९॥ सर्व्वयत्नेन सम्भृत्याय. कृतलोत्रस्समा
हितः ॥ भक्तानिविंनयद्दृष्ट्वा. सर्व्वकर्म्मव्यतास्तथा ॥७०॥ पुनर्दुर्गसमातिष्ठेदनाशः पृथिवीप ३७
तिः ॥ जूध्वहृ. सर्व्वमतनहृ. मन्त्रिमुख्यानि वर्हयेत् ॥७१॥ प्रवयानन्तनश्चानान्. स्वच्छन्याप्रसाद
नान् ॥ स्नात्वा सध्याप्रपासीत. दन्तधावनपूर्व्विकां ॥७२॥ मन्त्रिभिः सहितानार्यै. नारी हितनहितनादि
नः ॥ दृष्ट्वा क्षात्रिविधिदाचेष्टान्. दद्यात्तुर्गं कांचनं महीं ॥७३॥ लोकस्मार्त्तयाकृता. र्मणूयादेव वर्त्विजः ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नध्यक्षाल्लुब्धलानशुचीन्॥ प्रकुर्य्यादायकर्म्मार्थं व्ययकर्म्मस्वाध्यमान्॥ ५२॥ धर्म्मकार्य्येषुधर्म्मिष्ठा
न्नर्थकार्य्येषुपण्डितान्॥ स्त्रीषुक्लीवान्नियुंजीत.नीचान्नीचेषुकर्म्मसु॥ ५३॥ हस्त्यावङ्गविधावाऊ.न्
ल्माधमसमध्यमान्॥ गतिनिपात्यथायोग्यं क्रियाविधिष्वेवकर्म्मसु॥ ५४॥ क्रमात्प्रवर्वंनाध्यं. ड्
गाढास्कन्धलस्वकाः॥ मरुनस्सः क्रियःश्चार्य्या.पानकाम्बूलदायकाः॥ ५५॥ जर्गीक्रियस्यसहस्राः,
सनाऊत्रस्वरुकूसदा॥ विहिन्नाहियमनून्नं.सिकताङ्गसकुषुः॥ ५६॥ नम्यांपकश्यामसाजीवं॰
मांऊल्लंदहमावसन्॥ गतङ्म्नानिकर्च्चीन.ऊनकामाल्मगुपय॥ ५७॥ नगऊानांसकुग्रहनलस् ३८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

यज्ञाश्चैव प्रकुर्वीत. विधिवद्भूरिदक्षिणान्॥ ३४॥ भोगांश्च दद्याद्विप्रेभ्यो वसूनि विविधानि च।
अक्षयायं निधीराज्ञां. यद्विप्रेषूपपादितं॥ ३५॥ अस्कन्नमव्यथं चैव प्रायश्चित्तैरदूषितं॥ अग्नेः
सकाशाद्विप्राग्नौ हुतं श्रेष्ठमिहोच्यते॥ ३६॥ दत्त्वा भूमिं निबन्धं वा. कृत्वा लेख्यं तु कारयेत्॥ आग-
मिभद्रं नृपतिः परिज्ञानाय पार्थिवः॥ ३७॥ पटे वा ताम्रपट्टे वा. स्वमुद्रोपरिचिह्नितं। अभिलेख्य
आत्मनो वंश्यानात्मानं च महीपतिः॥ ३८॥ नातः परतरो धर्मो. नृपाणां यद्रणार्जितं॥ विप्रेभ्यो दीय-
ते द्रव्यं प्रजाभ्यश्चाभयं तथा॥ ३९॥ स्वहस्तकालसम्पन्नः श्रुत्वा पापीयनविरुद्धितं॥ सर्वलक्षणसम्पन्ना.

शर

सन्तापितिनृदानवश्री॥३०॥ तस्य पौ०स्यपुत्रमाधविकायां समाहतौ। स्वामी श्रीगुप्तास्कन्नैर्भ.स्व

र्भुसिंहासनं नवं॥३१॥ शूष्मासीनास्य पुत्रमा.सप्रिस्याद्धक्किणेनन्तुनानाभस्त्रपूर्ज्जला॥का

यमत्वार्थवदिनः॥३२॥ गोयचिकस्य नृपश्च.साहिनयनकाव कः॥ दामत्स्या॥पुरु विरुद्धा॥प

शुनाहत्वरुद्रयः॥३३॥ वैध्याख्यामिर्विदश्च.यन्वान्तहयवल्लभः॥ शुभासीवन्वासनानिदक्कि ३१

लाभस्यहतवमा॥३४॥ वामनमाऊपूता॥श्रू.र्नृत्याहिनयकाविदा॥ प्रसिद्धानृत्यमनत्वश्चा.यत्वा

न्यनिपूनाऊना॥३५॥ वामनमाधार्यापिताबूंनृपलावण्यगर्वितः॥ विलासिन्याविविताहि.नल

॥७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्षमिति हिनूकलाः ॥३६॥ यामनास्यं वीजन्ह्य. स्मिर्ध्यूः स्वनाः स्त्रियः ॥ ङ्ज्ञिमस्राः ह्विमियनाः
पूर्वनाक्वजुपान्यः ॥३७॥ त्रिविधाहियथासर्ध्यः रूमाटपाह्नयंकवः नथेवाजुस्व वाद्राजा
नयेयत्र हिह्नयना ॥३८॥ क्षनानिस्याः समूह्नाय. पहोदायव्ययोस्वयो ॥ व्यवह्नानांस्मनादष्ट्वास
म्यकुरुंडीनक्वामनः ॥३९॥ कृपिवृत्तिक्षथाड्र्म्ज्ञ. सतुकंडवबंधनं ॥ रवन्याकनवबनायानंशून्य
नांचविश्वहानं ॥४०॥ हिवन्ध्वंव्याएह्मानीतं. राज्ञगमवषूनि द्विपत ॥ पज्जवानांस्कनादूना.स्ये
खयन्भक्रुसंगनां ॥४१॥ मक्रुन्भवालिहोस्मार्दु.क्रुन्भवयूवहिःस्मरा ॥ पूनस्ह्रुमिवसाधूना.मना

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

यात्स्त्र विपर्ययः ॥ ८२ ॥ ततः स्वेन विज्ञानी स्थाने भक्तिर्निर्वासमागतः ॥ बालानां दर्शनं कृत्वा सेना
न्यासं कृत्वि क्रियत् ॥ ८३ ॥ यस्मात्कृतवपूर्वध्वंसः तस्यार्थमप्यनाद्भूत्स्वाः ॥ कृतुतेनायुधे यानि शस्त्राणि
योगिनां यथा ॥ ८४ ॥ यदा निक्रुरुकुल्यानि रत्नेष्वपि निवर्त्तिनां ॥ नाडास्वकुकुमादर्क्षि ज्ञातानां वि ३८
पलायिनां ॥ ८५ ॥ मया कृत्वा दिनश्लीवं निर्द्धिमिं पवसंगमिं ॥ न कन्यादिनि वृक्षं च यूद्रप्रत्तिश
कादिकान् ॥ ८६ ॥ संध्यामुपास्य शृणुया त्वानादिशं गुरुत्वा बिमं ॥ मीमनुर्ये चक्षुः कुंडीतं पा ८ स्वाध्या
यमवर्वा ॥ ८८ ॥ त्रिः स्त्रेत्स्मृतं नो मित्रिण्यः कृडिक्षो ऽधनानि धूः स्वविलोकत्वर्यपाषण प्रतिबुद्धकर्थे ३४

च च । अस्त्राणि विन्यस्य दृष्ट्वा सर्वकर्म्मव्यपाश्रयः ॥ ८७ ॥ ब्राह्मणेषु क्षमी स्निग्धेष्वजिह्मः क्रोधनारि
षु ॥ स्याद्राजा भृत्यवर्ग्गेषु प्रजासु च यथा पिता ॥ ८८ ॥ पुण्यात्षड्भागमादद्यात् न्यायेन परिपालय
न् ॥ सर्वदानाधिकं यस्मात् प्रजानां परिपालनं ॥ ९० ॥ चाटतस्करदुर्वृत्तमहासाहसिकादिभिः
पीड्यमानाः प्रजा रक्षेत् कायस्थैश्च विशेषतः ॥ ९१ ॥ अरक्ष्यमाणाः कुर्वन्ति यत्किंचित्किल्बिषं प्रजाः
॥ तस्मात्तु नृपतेरर्द्धं यस्माद्गृह्णात्यसौ करान् ॥ ९२ ॥ ये राष्ट्राधिकृतास्तेषां चारैर्ज्ञात्वा विचेष्टितं ॥
साधून्संमानयेद्राजा विपरीतांश्च घातयेत् ॥ ९३ ॥ ऋत्विदागनदद्यैव ब्रह्मस्वापि निर्द्धनाय ह ॥ द

मा२

कृताः पुनरापीच सर्व्वज्ञ आततायिनः॥८४॥ आततायिनमायांतं सपित्रवदारकयावनं। जिघां

सकं जिघांसीयात् न तेन ब्रह्महा भवेत्॥८५॥ उत्कोचकौ विनाश्रव हीनान्हत्वा विचालयन्

॥सदानमानसत्कारान् श्रोत्रियान्वासयन्सदा॥८६॥ प्रसादानि कलीयस्य यस्य क्रोधो ३२

निरर्थकः॥ नतं स्वर्ण्णमिक्षकि हृद्वयमिमिवांगनाः॥८७॥ अभ्यागतान्नृपान्द्रष्ट्वा स्वकान्तीया

हितवर्द्धयत्। सा विनाह्निगमत् श्रीकान्ता मामिसवान्धवः॥८८॥ प्रजायीउनसंग्रहा स्मृतिहृद्

तासनः॥ नाकृ॥ श्रियं कुलं यो आदर्श्याविनिवर्त्तते॥८९॥ नाकुलं पालयन्नित्यं सत्यधर्म्मपरा ३९

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यतः॥ निर्ज्जित्य परसैन्यानि प्रजाधर्म्मेण पालयेत्॥१०॥ माहवत्यनदानांश्च परद्रव्यानि
लोष्टवत्॥ आत्मवत्सर्व्वभूतानि यः पश्यति स पश्यति॥११॥ यत्र च नृपतेधर्म्मः स्वराष्ट्रपरि
पालनं। तमेव कृत्स्नमाप्नोति. परराष्ट्रं वर्द्धनयेत्॥१२॥ यस्मिन्दिने यस्मात्वा वा. व्यवहारतः
कुलस्थितिः॥ तथैव परिपाल्यासौ. यदा वशमुपागतः॥१३॥ उपवृद्धाविमासीत राष्ट्रं पा
लयेत्॥ द्रुमयज्ञास्यसमानं. यवसान्नोदकं धनं॥१४॥ मन्त्रमूलं यमाराष्ट्र. मन्त्रम
तं सुरक्षितं॥ कुर्य्याद्यथास्य न विदुः कर्म्मणामारम्भादयात्॥१५॥ अरिमित्रमुदासीनान्नृ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

कनस्तत्वज्ञः पदज्ञः। क्रमशो भूममप्युलंघ्यं हि यः सीमादिहि नृपक्रमेः॥९६॥ उपायाः सामदानं च भेदा
दण्डस्तथैव च॥ सम्यक्प्रयुक्ताः सिध्येयुर्दण्डस्त्वगतिका गतिः॥९७॥ संधिं च विग्रहं यानमास
नं द्वैधाश्रयं तथा। द्वैधीभावं गुणानेतान् यथावत् परिकल्पयेत्॥९८॥ आपन्नः संधिमन्विच्छे
त् कुर्वीत कालयापनं। कपाल उपहारश्च संतानः संगतस्तथा॥९९॥ कपालसन्धिर्विज्ञेयः ८०
केवलं समसन्धिकः। संप्रदानाद्भवति यः उपहारः स उच्यते॥१००॥ संतानसंधिर्विज्ञेयो दा
रिकादानपूर्वकः। सद्भिस्तु संगतिः सन्धिर्मैत्रीपूर्व उदाहृतः॥१०१॥ अमर्षपरिगृहीतानां

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मन्युसंतकवंतसां।परस्यनापकारिणः.पुंसां रुवतिविग्रहः॥१०२॥आत्मनाभ्युदयाकांक्षी
पीड्यमानःपरेणवा।देशकालबलोपेतःप्रारभेतनविग्रहं॥१०३॥यदामन्येतमतिमान्दृष्ट
पुष्टस्वकंबलं।परस्यविपरीतन्तु.तदाविग्रहमाचरेत्॥१०४॥भूमिर्म्मित्रंहिरण्यंश्चविग्रह
स्यफलंत्रयं।यदैतन्निश्चितंतावि.तदाविग्रहमाचरेत॥१०५॥उत्कृष्टबलवीर्यस्य.विजिगीषो
र्ययेषिणः।गुल्मानूनकाप्रकृतेर्याजायानमितिस्मृतं॥१०६॥परस्यतस्यसामर्थ्य.विघातादा
सनंस्मृतांज्ञानसत्त्वविजिगीषाश्च.तत्वंचविधमुच्यते॥१०७॥उदिक्षमाणोवलिना.निरूपायप्रति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रियः।कृताञ्जलिं समुपास्य.साग्नयी नवलोकदां॥१०९॥ तद्विधीतावाद्विधातकः.स्वनकृयनतन्तु
याः।स्वनकृउर्कोश्चन्यस्तु.यहस्याद्भृहयचतनः॥११०॥ यदासम्यक्गुणोपेतं.यर्वस्तुं तथा त्रुउ
ताप वधर्कुनम्नात्मा यज्ञवाहनपूजुक्तः॥ ज्ञान्यमात्यंडंनाकुर्म्मः कोशदंडक्रमाधेव
वामितात्यन्तानुत्तकृतया.नासंस्कृतांगमूयाति॥१११॥ तदेवास्यानुयादन्नं.दूरूकलपूनियामयतं ५१
धर्म्मस्तु दण्डरूपेण ब्रह्मणा निर्मितः पुरा॥११२॥ स नेतुं न्यायतोऽशक्यो.लुब्धेनाकृतबुद्धिना।स
त्यसंधेन शुचिना.सुसहायेन धीमता॥११३॥ यथाशास्त्रं प्रयुक्तः सन्.सदेवासुरमानुषं।जग

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दानन्धयत्सर्व्वं मन्यथानत्प्रकाचयन्॥ ११५॥ पुष्पंपुष्पं विचिन्वन्ति मूलच्छेदं न कारयेत्
मालाकार इवांह्मानि यथयानातिसान्वेतो॥ ११६॥ यथाक्रमेन पुष्पाणि छिन्त्व कम धूपदपदाः
कथंविलम्बपादाय नाज कुर्व्वीत सञ्चयं॥ ११७॥ अधर्म्मदण्डनं स्वर्ग्ग कीर्त्ति लोकविनाशनं॥
सम्यक्तु दण्डनं राज्ञः स्वर्ग्गकीर्त्ति जयावहं॥ ११८॥ अपि भ्रातासुतोर्घ्यो वा स्वसुरो मातुलो पिवा॥
नादण्ड्यो नाम राज्ञोस्ति धर्म्माद्विचलितः स्वकाः॥ ११९॥ अतिसंचिन्त्य नृपतिः क्रकुरु स्यच्लोप
थकाच वहाना स्वयं यल्भ्यत्सत्योः पतितो नित्यक्रम॥ १२०॥ कुलानि जातीः श्रेणीश्च गणान् जानपदानपि॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्वधर्म्माज्ञ्लितान्नाज्ञा विनीयस्तु प्रयत्नयथि ॥ २० ॥ ॥ इति नीतिदीपिकायां चतुर्थोध्यायः ॥ ४
॥ ॥ इतस्ततः समस्तानां कल्पवृक्षायमं नृपम् ॥ जूरितगम्यगुलोर्यूकं सेवेत नृपजीविनः ॥ १ ॥
दव्यप्रकृतिहीनापि सेव्यः सर्व्वगुणान्वितः । कदवायोडीवनं तस्मात् फलं काले नालोदयि ॥ २ ॥ जूना ५२
मवान्नयद्दमी वर्द्धयन्नातिसम्पदः । प्रायाधमरुदेश्यर्थं सत्कृतानि विपद्यते ॥ ३ ॥ कूरि लसुं क्लि वै
पूर्णं स्वात्मं सहि क्लिष्यति ॥ सेवत सिद्धिमन्विच्छन् कार्य्यं विंध्य मिवध्रुवं ॥ ४ ॥ इनायमपि लोकस्मि
नायब्रह्तहितावृत्तं । नत्वदाप्नाति भधावी तस्मात् कार्य्यं समुद्यमः ॥ ५ ॥ आतिमाधयपुं समस्त गतू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जीवीमद्यपतिं । विद्याविनयहीनस्याधी.नात्मानमुपयादयत् ॥ ६ ॥ तेजस्विनि क्षमायत्ते. नातिकर्क
शमाचरेत् । अतिनिर्मथनादग्निः चन्दनादपि जायते ॥ ७ ॥ कुलविद्याश्रुतौदार्य. शील्यविक्रम
धैर्यवान् । वपुःसत्त्वबलाभाग्य. स्थैर्यलोभदयान्वितः ॥ ८ ॥ येशून्यजाह संश्वदक्षाथलोल्यानृः २
नातिगः ॥ स्कन्दचापलहीनश्च. सवनं कर्तुमर्हति ॥ ९ ॥ दक्षनाहजेता दार्ढ्यं. क्षान्तिः क्लेशसहिष्णुता
॥ सन्तोषशीलमुत्साहो. मनुष्यस्य नु जीविनम् ॥ १० ॥ अर्थलोभयपानिर्द्यं. तुल्ये यतेः समन्वितः ॥ ह
नयहतिस्पन्दं. साधु विश्वसयत्नृपं ॥ ११ ॥ प्रतिष्ठासम्पायु चित. स्थान निश्च स्नुवयवान् ॥ यथाका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लमूपासीत.नाज्ञानंविनयान्वितः॥१२॥पानस्थानासनंकार्य्य.सौहृत्यंमन्त्रमन्यऽनम्॥विगृह्य
कथनंचैवनकुर्यात्क्रूरसामके॥१३॥विपुलस्मश्रमायाश्च.दम्भस्मयंचवर्जयेत्॥पूजयस्तुनम
स्कुर्यात्.वस्त्रंहेयश्चद्धरूपतः॥१४॥नानमन्त्रमविवेस्माद्दूत.कोविदप्यप्रियंवदेत्॥मत्यमर्म्माल्यरिक्ति
प्रहासंनैवसंसदि॥१५॥जिह्मवस्तार्थमहतां.साध्यमगिलपीयसां॥घदीयाहमिगणहांतद्धर्मतं ४३
हंतिनरानूमान्॥१६॥कर्णेनर्ज्ञामनहृति.मूढ्नर्नान्यउनिःक्षिपेत्॥कुर्याक्तिमयमियास्थं.नि
क्षेत्रास्यविलोकयन्॥१७॥कोष्यहमिमिक्रुया.स्वम्यगमयपयामिव॥ग्रसंवायिनथाकुर्या.इथ

शक्त्याऽविलम्बिताः॥ १८ ॥ उद्वेगः प्रहसनं कासं निष्ठीवनं कुत्सितं तथा॥ अंतर्हस्तं गमागमं गच्छेत्प
र्वस्मात्तं वर्जयेत्॥ १९ ॥ अविश्वस्तानु नागस्य विलंबिलक्षम्भ्रमतः॥ समर्थयेत्प्रमत्यक्तं. सा
धूराघनगत्रिता॥ २० ॥ तन्नियोगेन चक्रुयाद् दर्थं स्वयं पतिनिश्चितं॥ मूर्खश्रवन्धस्येभिश्च वाप
वावादिनामतं॥ २१ ॥ विज्ञानन्नयेन कुर्वीत कृत्यं कालनाशत्वं॥ अवीत्मपि हि सकावी व
र्जयदहिमानिनां॥ २२ ॥ यदप्यर्थं विज्ञानीयात्सम्यक् दपि कीर्तयन्॥ कर्म्मणामस्य वै निःस्पृ
कथयेद्विनयान्वितः॥ २३ ॥ आपद्युन्मार्गगमने कार्यकालात्ययेषु वा॥ अपृष्टोपि हितान्वेषी॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुर्य्यात्कल्याणमहाषितं ॥२५॥ प्रियमप्यश्च पथ्यं च वदेद्धर्म्मार्थमवत्र ॥ मूलं ज्ञायमसत्यं चे
यत्नाकं कटुवान्यजेत् ॥२७॥ परार्थं देशकालज्ञो देशकालं च संत्यजेत् ॥ स्वार्थं च स्वार्थकुशलः
कुशलनार्थकातिहा ॥२८॥ गुह्यं मर्म्म च समदुच्चे न कर्तुं स्तंभ्रकाशयेत् ॥ विविक्तिस्थे विनाशके
मनसापि न चिन्तयेत् ॥२९॥ स्त्रीभिस्सह हिंसिः पापे चेति दुष्मेन्द्रिनाक्रमेत् ॥ एकार्थवर्ज्यासंयात
संसर्गं च विवर्जयेत् ॥३०॥ ब्राह्मणानुमतं पूर्वं न कुर्य्यात्पृथिवीपतिः ॥ मूसंयन्त्रापि मन्त्रवीर्यं
स्वार्द्धं न च वन्दृकुलो ॥३१॥ ब्राह्मणापवादो ज्ञानीयात् सर्वं कुशलकर्म्मकृत् ॥ क्लिष्टकालिगर्यां ५५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सिञ्जिताकावनमत्वविन् ॥३०॥ दस्त्रप्रसन्नो ह्रवति. वाक्यं मृष्ठाति वादवान् ॥ दिष्ठ्यासनमत्यास
कुष्ठलं यलिप्ष्कृति ॥३१॥ विविक्तदेशान स्त्रान. स्रुत्स्यवनष्ठीकता ॥ तदर्थं नन्दनां चाक्षैः ज्ञाकर्त्तु
यतिसं कथम् ॥३२॥ श्रावणश्चावनीयम्. श्चाद्यमानेऽं नन्दति ॥ कथनकानमृस्म नाति प्रदहे४
कीलयनगुध्मेन् ॥३३॥ सरुनपथम्मूक्तोह्सेन. ननिन्दामनूमन्यत ॥ कतातिवाक्यं तद्रक. स्म
श्रावद्रूमन्यता ॥३४॥ उपकानमूमाध्वस्कं. दण्डीयस्य हृतपूर्व ॥ तत्स्मांकर्म्मवान्यन. कृतमित्य
मिथ्यीयता ॥३५॥ विपद्कमूत्कापयति. विनाशं चापूपद्कत ॥ कार्यसंवर्द्धयत्यांशं. रुलक्कृत्नन्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

था॥४६॥ यद्वाक्यं मधूवकिंचिद्‌ हृदयार्थेन निकृतं॥ आवत्तस्यात्मसंमतम्‌. यनिवादं वकेवलं
॥४७॥ सूक्तापापि समीपाः प्रसन्नं अपि निःफलं॥ अवदत्यकस्माद्‌ उत्तिष्ठ मूढ नीदृशं॥४८॥
ऽप्युदयति मर्म्माणि हसन्‌ हार्थ्येव पद्यको॥ संगावयाति दाक्ष्यात्. छिन्दं कथाति वा॥४९॥ साधुक
मपि मद्वाक्यं. समर्थयति वान्यथा॥ अयर्थलिकथा अहंगा. कथाति वि वसीकृतम्॥५०॥ उपास्य
मानः हि यमः सूक्त लक्ष्म मतिष्ठति॥ यत्नेनाबाध्यमानापि. सूक्तवत्‌ विश्वसत्यभी॥५१॥ इत्यादि शुनू
वकस्य. विनकास्य यल्लक्ष्म॥ बकाद्दृष्टिं समीकृत. विनकं यत्वं विडंबयन्‌॥५२॥ निर्गुणं स्यापि हस्तेन

45

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मायत्स्वपिनसंत्यजेत्॥ ततः पव तवानाक्ति.यज्ञापत्सूपतिष्ठति॥४३॥ उयाङ्गपयउीव
ति.नाथदेवतिवादनात्॥ आज्ञामस्यप्रतिष्ठन्तो.रत्याः कुर्यान्नुपासनान॥४४॥ ओीविर्नमान
मूलंक्रि.मानरत्यक्तमः स्वस्वं॥ मानरुम्पलिनीहत.षिकृताश्रेजी वितंचेषिकं॥४५॥ मावदव
रवश्रीमान.गावदवयतः स्थिनं॥ गन्धगपूनूमस्कावग्राव म्मानानहीयमो॥४६॥ अधमाध
नमिष्ठक्रि.अनमानो ह्रिमध्यमाः॥ उत्तमामाननमिष्ठक्रि.मानाह्रिमरुगांधनं॥४७॥ अधमाः
कलिमिष्ठक्रि.सन्धिमिष्ठक्रिमध्यमाः॥ उत्तमामाननमिष्ठक्रि.आक्रिमिष्ठक्रिसाधव॥४८॥ ॐ न

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

चतुर्थसिद्धिः. रूपसिद्धिर्नायिकाः ॥ ज्ञानयः कुलसिद्धिः. स्वर्णसिद्धिर्नायसः ॥ ६९ ॥
तत्र सर्वं नृपः सर्वज्ञा. न सर्वज्ञ केवलो नृपः ॥ यश्च चक्रस्य माहात्म्यं. मुक्तिं कुर्यात्तं गतः ॥ ७० ॥
सर्वकालहितकाङ्क्षा. स्वस्थाविविधं स्वलं ॥ यद्वद्दीनामृगेन्द्रादि. ऋमिसिद्धिर्हि निचीकता ॥ ७१ ॥
सर्वकालहितं लब्धं. गुणं मुक्तायि मार्गेण ॥ नलकस्थापि पक्षः स्यात्. कुलेनापूर्यते यदि ॥ ७२ ॥ ५६
अल्पानामपि वस्तूनां. संहतिः कार्यसाधिका ॥ तृणैर्गुणत्वमापन्नै. र्बध्यन्ते मत्तदन्तिनः ॥ ७३ ॥
गतं व्यानाऽसमाहत्य. व्यानाऽपूर्डितालोकाः ॥ यद्यपि नरकं प्रार्थ्य मूर्खः अथ्यानर्थाविनश्यति ॥ ७४ ॥

ऋत्यासन्नं विनाशाय दुवन तन्श्वारु लपुजा ॥ सध्येलाव नसवं न नाजावद्भियुनुस्तियः ॥ ३३ ॥ लता
यः पार्श्वस्थितं हृद्गं लक्ष्यं पार्श्वस्थितं नृपं ॥ पार्श्वस्थं पूजयेत् याभि ढक्ष्यं तिनसं ठायः ॥ ३४ ॥ यस्मिन्नेवा
धिकं चक्षुः नाना पयति पार्थिवः ॥ कुलीनो वा कुलीनो वा सन्निधिया ताउ जनं हवन ॥ ३५ ॥ प्रताव युकं
युकं स्या युकं हीन स्यदा पहन ॥ नाशाविवाभृतं मृत्यु विषं कृउस्य अवर्षं ॥ ३६ ॥ नाउ मानवि द
याचे कुमान मूर्ख मंति ति ॥ पूर्वाह्नि तप्रमी ह्राय समं वर्षे तयाउ वन ॥ ३७ ॥ स्वउत्स्वामिन नमस्कृत्य
मनुष्य हृदय पहारयाउन ॥ कृपणादपि ठाषक्लं तस्माद्व हृतिनाठाके ॥ ३८ ॥ जूवि वकि निरूपाल

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कथं त्वासांसमुद्भवः ॥ आऊनानां हि संगत्वा कथं त्वासांसमुद्भवः ॥ ७१ ॥ श्रुतिविधिकिंनिर्णयाल.
नध्यंति युनिमायुताः ॥ शृगालस्यावचस्तुत्वा. तर्हि लीवनयूंसकः ॥ ७२ ॥ कदलीवनमध्यस्था. वह्नि
र्मध्यपवाक्रमः ॥ श्रुतिवेधकेनूपस्थानं. गुणवान्किं करिष्यति ॥ ७३ ॥ मातायदिविषंदद्यात् पि ५१
ताविक्रीयतेसुतः ॥ राजाकुर्यान्निवान्यायं. कोम रतु करिष्यति ॥ ७४ ॥ यत्र राजा स्वयं चोरः. सेस
र्जुस पुरोहितः ॥ तत्राहं किं करिष्यामि. यतो रक्षा न तथ्यो ॥ ७५ ॥ श्यऊरूपत्ना राजानं मित्रमा
त्मसंयतः ॥ यऊनासमं कृत्वा. सं साधु वं हयऊन् ॥ ७६ ॥ सोहदंदं नयविन्यकं निर्वहं खल

47

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वलाउंत ॥ सादवंद्यात तत्रमपि. किम्भूतान्यं पृथक् उनं ॥ ७७ ॥ ख्यउंदकं कुलस्यार्थे. ग्रामस्यार्थे कु
लंगउंत ॥ ग्रामं उनपदस्यार्थे. आत्मार्थे पृथिवी ख्यउंत ॥ ७८ ॥ यन्निमित्तं रवल्लाक. तासावाडुः
रवमव व ॥ आयात् अवायतं मूलं. स्कंदकांगमपि ख्यउंत ॥ ७९ ॥ वृलख्यकनपादन. तिष्ठख्यकन
पंडितः ॥ नासमीक्ष्य परं स्थानं. पूर्वमायतनं ख्यउंत ॥ ८० ॥ कुमित्रं च कुदेशं च. नाउानं च कुसोद
रं ॥ कुपुत्रं च कुनार्यां च. दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ८१ ॥ कुमित्रसौहृदं नास्ति. कुनार्याया कुग्रामवसि
कुग्रामः पिशुनः कुपुत्रतु. नास्ति सख्यं कुवाउनि ॥ ८२ ॥ कुसौहृदक्क विश्वासः. कुदेशेन उजीवयेत् ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृपाऊनिरुंयंनिरुं. कृपूतसर्व्वकामूखं ॥१३॥ कृस्तुहक्रिकृद्वानि. कृपूजाहन्यनकृलं ॥ कृम
त्रीहन्यनवाजा. नाक्रंवोवलहन्यन ॥१४॥ वोवकस्यवःधादाम्त्रु. व्याधिदत्त्रुअल्यकाऊनी ॥ क्षीद
त्रुकैनसंस्पृष्वं. मितदस्तुनहषितं ॥१५॥ कृमानिडादवितृस्य. पवधेषाकवस्यवा ॥ पवनावी ४८
प्रनकस्य. पवहत्यवनस्यवा ॥१६॥ कृमाव्यमनिमानिडा. जूहफस्यकृमावमि ॥ कृनश्योर
स्वांदवितृस्य. इऊनस्यकृनश्कृमा ॥१७॥ नस्कनस्यकृमावृद्धि. ईऊनस्यकृनश्कृमा ॥ वश्यस्त्रीलं
कृनश्स्वर्द. कृनश्सत्यंवकामिनीं ॥१८॥ मञ्जीकिकवकदाया. जूलीतिमधूपिंगलं ॥ जनंजूंधवयाअ.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृकुस्याक्तनविद्यते ॥ ७७ ॥ ६नं कृटेनं मूकः सहस्तुं वधिनां भय्याः कृकुवामनयाल्लर्थ्ये काम
संख्यानविद्यते ॥ ८० ॥ सुरुवीदीर्घमगीत्व विवादीप्रतिपद्धकः ॥ जन्यायीहनीश्रेहिंगी बहि
संगं विवर्द्धयते ॥ ८१ ॥ गम्भीरं सूक्ष्मिवं चित्रं श्रोत्रं धर्म्मकावर्क ॥ वज्रविलं वज्रश्रुतं बहिःसंगं
विधीयते ॥ ८२ ॥ निःश्रवस्य पदार्थस्य प्रायः श्रुतं वनामहान् ॥ नसूवर्णध्वनिस्कादक योदक्का
स्यप्रजायते ॥ ८३ ॥ दोषानपिशुनीकर्तुं दोषीकर्तुं गुणानपि ॥ वाग्मीहकानतत्स्वं दोषादा
गुणागुणाः ॥ ८४ ॥ सुशिक्षादिस्थलाहाथि नायाति ज्ञायते गुणाय ताक्षि विषसंसर्ग्गेस्पृतंतदपि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सुहृदः॥८६॥न संतोषाय मनसा नूनं मनो हृजानि पश्यति॥संतोषयं पुनर्नानूनं.यदि जीवति पश्य
मि॥८७॥न हश्यं नावहत्याज्ञा.प्यकार्यं नैव कारयेत्॥स्वल्पकार्यं न कुर्याद्वा.निष्फलं नैव सर्वथा॥
नू॥८८॥जून्नु गंतुं समर्थो वर्त्म कृत्स्नं यदि न शक्नुयात्॥स्वल्पमप्यनुगंतव्यं.मार्गस्थो नावसीदति॥ ८८ ॥
सेर्वाङ्गस्य भक्ष्यकस्य संतुष्टं यस्य मानसं॥उपानद्गूढपादस्य.ननु चर्मावृतेव भूः॥८९॥सेनावा ४९
मृतरूपाणां.पत्न्यः स्वःमनुष्येतरा॥कृतघ्नस्य न लक्ष्मीनां.मित्रत्वं न च धर्मतां॥९०॥किं धनेन दानही
नस्य.मानहीनस्य जीवनं॥किं गीतं कण्ठहीनस्य किं नृपं गुणवर्जितं॥९१॥मघावृक्षो स्थानभ्रष्टः. 49

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उत्तमाः सर्ज्जनाः जनाः॥ अपवादयकावपुन्धारा खलानादव निर्म्मिताः॥ ९२ ॥ सन्त एव सतां नित्यमा
पदुद्धरणक्षमाः॥ गजानां पङ्कलग्नानां गजा एव धुरन्धराः॥ ९३ ॥ सविनत्वं महात्मान्ते छाया
स्व तिष्ठति तत्॥ यदि दैवं फलं नास्ति छाया केन निवार्यते॥ ९४ ॥ माता छाया पिता छाया छायार्य
मित्रस्य वान्धवा॥ नाजाने व महा छाया एवं छाया सुदुर्ल्लभा॥ ९५ ॥ महानदी प्रतरणं महापु
रुषविग्रहं॥ महाजनविरोधश्चैव नकुर्यात्कुविमानवः॥ ९६ ॥ यदीच्छसि वशीकर्त्तुं जगदेके
न कर्म्मणा॥ परापवादसस्येभ्यो गां चरन्तीं निवारय॥ ९७ ॥ जिह्वाग्रे वसते लक्ष्मी. जिह्वाग्रे मित्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

बान्धवाः॥ जिह्वाग्रे वं धनं चापि. जिह्वाग्रे मरणं ध्रुवं॥९८॥ प्रियवाक्यप्रदानेन. सर्व्वे तुष्यन्ति
जन्तवः॥ तस्मात्तदेव वक्तव्यं. किं वाक्ये न दरिद्रता॥९९॥ एतान पिशुनवाचा. दोषा वाच्या गु
रोरपि॥ युक्तियुक्तं वचो ग्राह्यं. न वाच्यं गुरुगौरवात्॥१००॥ धनधान्यप्रयोगेषु. विद्यासंग्रह
णेषु च॥ आहारे व्यवहारेषु. त्यक्तलज्जः सदा भवेत्॥१०१॥ मातरं गंगासमं तीर्थं. पिता पुष्करं व ७०
मवत्वा॥ गुरुरेकं परं तीर्थं. माता गंगा प्रपुत्रः॥१०२॥ यस्य माता पिता नास्ति. सुखं तस्य न वि
द्यते॥ मातृहीना जना सा ता. मृत ग्रवन संशयः॥१०३॥ यस्य माता गृहे नास्ति. पुत्रा धर्म्मपरायणः॥

५०

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अब्रत्यं तन्न गन्तव्यं यथा नष्टं तथा गृहं ॥१०४॥ स्वर्गाश्चपदवावापि यन्त्रगम्भ्यमहीरुहाः॥ न
चक्रस्य सुखं किंचि मातृहीना मृतोपमाः ॥१०५॥ गुरुनृपत्नी नाउपत्नी मित्रपत्नी तथैव च ॥ पत्नी
माता स्वसा माता च पञ्चैता मातरः स्मृताः ॥१०६॥ जनिता चोपनेता च यस्तु विद्यां प्रयच्छति ॥ अन्न
दाता भयत्राता पञ्चैते पितरः स्मृताः ॥१०७॥ पितृविहीनो यल्लोके जीवन्नपि मृतोपमः ॥ दरि
द्रोपि पिता यस्य स ज्ञान्ये धनदोपमः ॥१०८॥ सत्यहीनं यथा वाक्यं सद्भिर्हीना यथा सभा ॥ तथा य
था दयाहीनं तथा पिरक्रियाजितः ॥१०९॥ यथा लघुतया लोके मानत्यजिसपवानवः ॥ यथा पि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

हविहीनस्तु लघुईस्वायुतान्वितः॥११०॥ अक्षताताणिहस्तमा सूतगयितनिसर्वदा॥ सर्व्वेषां
हलितोदास्या सम्भन्याग्रविपालयत्॥१११॥ कनिष्ठास्कंनसस्थन सर्वक्षुन्दानूवर्ज्जिनः॥ त
मक्षूपजिव्यवनः य(थेवपितर्वेमथा॥११२॥ विस्तागतवसमानर्कः पिठुर्दुव्यस्यकवनी॥ लघ
श्पूर्वितमायस्तु गुर्वुसहिनिगघना॥११३॥ अधमागड्लेःस्वामाः स्वठुमना धमाधमाः॥ उ ७१
त्तमाश्च समनास्वामाः पितृस्वामाध्यमक्ष्मा॥११४॥ आचानास्नाप्यानस्वर्गं आचानास्नाप्य
तस्रवं॥ आचानास्नाप्यतमाद्वं आचानाक्किंनलघ्यता॥११५॥ आचानः कुलमास्वाति दशमा 51

ख्यातिरुरवितं॥संयमःस्त्रकमाख्याति, वपूनाख्यातिरोजनं॥११६॥क्षुधासमाभगनुष्यानां,
नेक्षिदकस्य वदना॥क्षुधाल्लजं यरुग्लाष्टु, क्षुधास्फियं समावय॥११७॥वकुकार्यंक्षुधाक्षुर्या,
दवार्यं वदति क्षुधा॥क्षुधापियाःहायपहय, स्यात्यमहिहृयणं॥११८॥कानयातिवहंलोक, सु
खंपिशुनपूवितः॥मृदंक्षोमूखलपन, कलातिमधूवध्वनिं॥११९॥स्थाहृषिःम्मूडस्य, स्व
कस्य लोजनंवथा॥दानंचातिसमृक्कस्य, नीचस्यसूक्तनंयथा॥१२०॥ ॥ॐतिनीतिदीपिका
यांचैवमाध्यायः॥७॥ ॥ज्ञूवलोकमलोकस्यकस्यमित्र्मदीयतिः॥हमीपंचस्थितंकस्य

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कस्य वान्धवबांधवाः ॥ १ ॥ संपदः स्वप्नसंकाशा यौवनं कुसुमोपमं ॥ तडिच्चपलमायुष्यं कस्य
स्याज्जगतां धृतिः ॥ २ ॥ नास्ति मृत्युसमं दुःखं नास्ति मृत्युसमं भयं ॥ नास्ति मृत्युसमं त्रासः स
र्वेषामेव देहिनां ॥ ३ ॥ गर्भे वा बालके वा यौवने वार्द्धकेपि वा । मृत्युर्द्देहभृयानव्यं उत्कुशि
स्वस्वकर्म्मभिः ॥ ४ ॥ पशुर्वापि मूर्षं वा देवो वा पक्षियोनिगः ॥ ईश्वरो वा यतो वापि मृत्युः स
र्वजन्तुतुल्यता ॥ ६ ॥ नाप्राप्तकालो म्रियते विद्धः शरशतैरपि ॥ कुशाग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तका
लो न जीवति ॥ ७ ॥ मातुलो यस्य गोविन्दः पिता यस्य धनंजयः ॥ सोपि मृत्युवशं यातः कालो हि ५२

52

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इत्नतिक्रमः ॥ ७ ॥ जूव्यकादीनि रत्नानि व्यक्रमश्चापि ऽभोन कऊ व्यक्तनि धनान्यव
न्तु कायविदवना ॥ ८ ॥ काचादेहीकस्यदः सूखंदुःखंच कस्यच ॥ काऽमनःकास्मृ
ताद्वविः सर्व्वंतु कस्वनूपकं ॥ ९ ॥ जीवस्तु ऽडलोकवद्धं कोद्दकानन्तंतु उत ॥ संप्राप्यचाल्पां
ऽभान दर्श्यत जातियोर्विकं ॥ १० ॥ जकरःकयदानाजो नानापक्षिसमागमाः ॥ प्रहातद ऽपि
ऽभयान्ति नत्त कायविदवना ॥ ११ ॥ अणानूवन्धसंवधात् पशुपत्नीसूतादयः ॥ मिहद्धःथविन
श्यन्ति नत्त कायविदवना ॥ १२ ॥ मृतानयान्ति नालर्यां नपुत्रानचवान्धवाः ॥ नत्तधर्म्मास्तु धर्म्माचि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

जीवनसरुगक्ष्मि॥१३॥विविधव्याधयः सन्तु मर्यादाप्राणिनस्तथा॥विमानिवाहित्वावां त्व
मृत्युबन्नहिपदृिनां॥१४॥पीडितं सर्वमङ्गाङ्गे यपिधन्वकाविःस्त्यां॥स्वल्पकर्तुनःक्षामि कु
लपार्कहिंदहिनं॥१७॥नौषधं न तथा दानं नमन्त्रान च वान्धवाः॥सन्त्र्यंनिंपविजाहीं नवं
कालग्रपीडितं॥१६॥नीयमानं मृत्यु नाजन्तु त्वयि विश्वकापि वंधुभिः॥सागरात्कर्जलगमागकूत ७९
नेवयम्नगः॥१८॥हा काकरुणधनपूतक्रन्दमानन्तु दातृणी॥मण्डुकं वसर्पस्तः मृत्युनानीय
मानवः॥१९॥मृत्तिवीजं हवर्जन्म जन्मवीजं हवंमृतिः॥घटीयन्त्रवदस्ताकावग्रमीत्यनिहाऊ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गत्॥१९॥गर्भवासंमहद्दुःखं.जन्मदुःखंतथानृणां॥बालत्वदुःखमज्ञानं.कौमारयुवृद्धमध्यानं
॥२०॥यौवनकामसंतापस्या.निद्रायाचेननविन्दति।दिवावास्यकृतःसौख्यंदुःखंचैवपर्ययापुनः॥२१॥
अर्थस्यार्जनरक्षार्थंदुःखंना।व्ययपुनः॥राजाग्निजलदायादाचौरवःकृतंयंमहत्॥२२॥कृषिं
वाणिज्यसेवाध.गमनक्षाद्येश्चकर्म्मभिः॥याचनायांमहद्दुःखंप्रार्थनायांतथापुनः॥२३॥कार्पण्यं
मत्सरश्चादसूंहृनाधिक्यंरुपंमहत्॥सुकार्य्यसंप्रवृत्तिश्च.दुःखानिधनिनांसदा॥२४॥हृद्गतश्च
जरया.व्याधिभिश्चप्रपीडनं॥सर्वक्रियास्वसमक्ताश्च.जरयाजर्ज्जरीकृताः॥२५॥स्त्रीपुत्रार्थोवनमूपं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

६३

यदन्यानंपूनाप्रियं॥ तदेवऊनयाग्रस्त. मूत्स्यावपिनप्रियं॥२८॥ ऊयवक्रथमंलक्ष्म. क्षिणंगत
पिदीर्ण्न हिंपवाल्हमाहिऊनया. सर्वेध्यपविहृयत॥२१॥ द्दिनगनानूल्भमालिक्का. धनहीन. पूमा
नित॥ स्नूनावाक्ष नर्कू कि. पत्नीप्रमाविभूवति॥२८॥ नऊवासद्दहीव्याधि. नइ१रवंऊलेयास ऊ४
मंवांधवानेवमन्यकेऊनयाव्ध्यपितंनवं॥ २९॥ ऊपूर्व्ववल्कमाल्मानं. ऊनयापविवर्हिंगं
यध्यपत्स्यक्षविनढ्रुगक्रान्तनस्मादेवैतनन॥३०॥ यावन्नग्रसमृत्यागे. यावन्नग्रसतेऊया॥ याव
न्नक्षीयतन्यायू. स्तावकुर्यात्समाचरत॥३१॥ धर्म्मचार्थंचकामंच. मोक्षंच नऊनीयत॥ ॥ ८ 54

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

साधयितुं तस्माद्युवा धर्म्मं समाचरेत् ॥ ३२ ॥ कालक्षयं न कर्त्तव्यः क्षीणमायुर्द्दिनदिने ॥ य
मस्य करुणा नास्ति कर्त्तव्यो धर्म्मसंग्रहः ॥ ३३ ॥ नयन्ते यममित्याहुर्नास्मावे यमउच्यते ॥ श्मशा
नं यममायान्ति तद्यमः किं करिष्यति ॥ ३४ ॥ धर्म्मत्र कालस्वं हं ध्रुवं न धर्म्मश्च विपक्षस्त्वयं ॥ एवं मति
मतां ज्ञात्वा यत्नमं तकुर्या स्वयतां ॥ ३५ ॥ अस्थिरं जीवितं लोके अस्थिरं धनयौवनं ॥ अस्थिरं
पुत्रदाराद्यं धर्म्मः कीर्त्तिर्यशः स्थिरं ॥ ३६ ॥ दशधर्म्मं न जानन्ति धृतराष्ट्र निबोध तान् ॥ मत्तः प्रम
त्तश्चोन्मत्तः श्रान्तः क्रुद्धो बुभुक्षितः ॥ त्वरमाणश्च भीरुश्च लुब्धः कामी च ते दश ॥ ३७ ॥ विद्वद्भिः सेव्य

मानापि पापकर्म्मेव निर्न्नवः॥ पूष्यमानः स्वाश्रमा मलिनस्वं नमूकैति॥ ४८॥ ऊनाः शाता युक्तः
यंव रुवक्तिनरुवक्तिवा॥ अशीतिकाविपद्यन्ते कोपि स्वफलिकानवाः॥ ४९॥ पवमायुः स्थितं
क्षिः तदप्यनिश्चितं पुनः॥ तस्मादूर्द्ध आयुषा नापि रुनरुर्द्धमृतोपमः॥ ५०॥ बालस्यौवनमा रु
न वार्द्धकेऽनयापुनः॥ वर्षाणां विंशतिर्याति धर्म्मकामार्थवर्ज्जिताः॥ ५१॥ आगन्तुकं हृयंपूं सा ऊ७
व्याधिरोगकेवनकं॥ क्रियते ऽहंक्तजापि यच्छंखं तच्छिरोविमं॥ ५२॥ यस्य यावद्भवेदायुर्हि
नः पूर्वकर्म्मभिः॥ तत्क्षयात्सर्वदास्मान माप्नोमर्त्त्यलोकजनं॥ ५३॥ पुनर्गर्भे पुनः क्लेशं पुनर्विलं

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुनर्गृहं ॥ पुनः क्षेत्रं पुनः कर्म्म, न शरीरं पुनः पुनः ॥ ५४ ॥ यावत्स्वास्थ्यं शरीरस्य, तावद्धर्म्मं स-
माचरेत् ॥ देहे नष्टे कुतो धर्म्मो, धर्म्मे नष्टे कुतः क्रिया ॥ ५५ ॥ क्रियाभावे कुतो योगो, योगे न-
ष्टे कुतो गतिः ॥ गतिनाशे कुतो मोक्षो, मोक्षे नष्टे न किंचन ॥ ५६ ॥ तेनापि धर्म्मं महाराज, रक्षणीयं प्र-
यत्नतः ॥ तस्माद्देहं धनं वापि, पुण्यकर्म्माणि साधयेत् ॥ ५७ ॥ धर्म्माज्जातं धनं सौख्यं, अधर्म्माद्दुः-
खसंभवः ॥ तस्माद्धर्म्मं स्वार्थाय, कुर्य्यात्पापं च वर्ज्जयेत् ॥ ५८ ॥ लोकद्वयेपि यत्सौख्यं, धर्म्मात्तदु-
पजायते ॥ धर्म्ममेवमतः कुर्य्यात्, सर्व्वकामार्थसिद्धये ॥ ५९ ॥ स्वाध्ययनदानानि, तपः सर्व्वं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

क्षमा धृतिः ॥ शूलारूढं(?) तिमार्गे ऽयं धर्म्मस्यापूर्वविधिः स्मृतः ॥ ३० ॥ नास्ति धर्म्मसमो बंधुर्नास्ति धर्म्म
समः सखा ॥ नास्ति धर्म्मसमो लाभो नास्ति धर्म्मसमा गतिः ॥ ३१ ॥ धर्म्मो माता पिता चैव धर्म्मो मित्रं सु
हृत्तथा ॥ धर्म्मो ज्ञाता गुरुर्बन्धुः धर्म्मस्वामी पदं नयः ॥ ३२ ॥ धर्म्मेण हन्यते व्याधिर्द्धर्म्मेण हन्यते ग्रहः ॥
धर्म्मेण हन्यते शत्रुः यतो धर्म्मस्ततो जयः ॥ ३३ ॥ जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्य्यते घटः ॥ स हे
तुः सर्व्वविद्यानां धर्म्मस्य च धनस्य च ॥ ३४ ॥ धर्म्महीना मृगैस्तुल्याः देवतुल्या जितेन्द्रियाः ॥ यत्कृत्वा
कार्यं दानः लिकुल्यो समो न्मनः ॥ ३५ ॥ यत्केन दद्यमाप्नाति तथा हि द्विगुणं स्यदं ॥ दानेन विविधं गम्यं ३७

56

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

६

यमास्मात्क्रमवाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ सदस्यत्वकृता धर्म्मः क्रोधनेव कृतं तपः ॥ अनृतं च कृतं स्नानं प्रमादन
कृतं श्रुतं ॥ ३७ ॥ असंतुष्टो ज्ञानहा संतुष्टः पार्थिवास्तथा ॥ सलज्जा गणिका नष्टा निर्लज्जाश्च कुल
स्त्रियः ॥ ३८ ॥ अदीक्षितो कृता होमाः कृतान्दुर्विनसाक्षिका ॥ उपजीव्या कृता कन्या स्वार्थपाकक्रिया कृता
॥ ३९ ॥ आर्ज्जवं न तथा यज्ञा आर्ज्जवं न तथा तपः ॥ आर्ज्जवं न तथा दानं आर्ज्जवं न तथा श्रयः ॥ ४० ॥
आर्ज्जवस्य द्वियं धर्मः स्वर्ग सन्मापि तिष्ठति ॥ आर्ज्जवस्य सदा देवा कार्यं तस्य च नश्यति ॥ ४१ ॥ पवना
नं पवनः स्नानं च सर्व्वथा पवित्रं जयतु ॥ पवनस्कः सर्व्वपुण्यं अपपूजा कृतः स्मृतः ॥ ४२ ॥ अन्यत्र नवकं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वधि सर्वेषां स्वर्गमार्गदं ॥ सत्यं लोके महिंसा च क्षान्तिर्दानं दया दमः ॥ मुक्तिर्यमिन्द्रिया काव
सर्वेषां धर्मसाधनं ॥ ५३ ॥ सत्ये प्रतिष्ठितं ज्ञानं. धर्मः सत्ये प्रतिष्ठितः ॥ सत्ये प्रतिष्ठितं लोके सर्वं स
त्ये प्रतिष्ठितं ॥ ५४ ॥ सत्येन तपते सूर्य्यः सत्येन पृथिवी स्थिता ॥ सत्येन वायवो वान्ति. सत्येनायं वह्नी
तलं ॥ ५५ ॥ मुनिर्दहति सत्येन. सत्येन ह्यभिवावदः ॥ सत्यं सायान मूर्द्धस्य. सत्यं कीर्त्तिर्य्यशः स
र्वां ॥ ५६ ॥ अश्वमेधसहस्रेच. सत्यं च तुलया धृतं ॥ अश्वमेधसहस्रात्वा. सत्यमेव विशिष्यते ॥ ५७ ॥ ५१
गर्विप्रसत्यार्त्तानां. नक्षलोहात्मागमि ॥ पुत्रमांसवचनात्पाप. नानृतात्किल यातकं ॥ ५८ ॥

57

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

कामिनीषु विवाहेषु गवां रुक्षे धनक्षये॥ ब्राह्मणाभ्यागसमुत्पन्ने नानृता स्यात कंलहेतु॥ ९॥ स
र्वेसामेव शौचानामर्थशौचं विशिष्यते॥ योर्थशुचि वशुचि शौचान्न मृदावा विशुधुचि॥ १०॥ सत्यं
शौचं मनःशौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहं॥ सर्वभूतदया शौचं ऊलशौचं च पंचमं॥ ११॥ यस्यैव ह
वशौचं च तस्य स्वर्गो न दुर्लभ॥ सत्योहि वचनं यस्य सोश्वमेधाद्विशिष्यते॥ १२॥ मृत्तिकानां
सहस्रेण उदकानां शतेन चा नयुद्ध्यति दुराचारा भावोपहतचेतनः॥ १३॥ अहिंसा परमो
धर्म्म अहिंसा परमा गतिः॥ अहिंसा परमं ब्रह्म अहिंसा परमः शिवः॥ १४॥ हिंसा च परमं पापं

हिंसाचायुर्द्धिनाशकः॥ हिंसयाहन्यतेचायुः व्यायुःकीर्त्तिर्यशोधनं॥१७॥ अनुमन्ताविहन्ताच-
निहन्ताक्रयविक्रयी॥ संस्कर्त्ताचोपहर्त्ताच खादिताश्चेत्यसमाः॥१९॥ अनन्तक्रयमाहकि-
खादितास्यपलाननः॥ घातकोवधवंधश्च निहन्ताति विधोमतः॥११॥ अनुविधाननयाहन्या-
यात्मार्थप्राणिनोपुनः॥ अनुत्पत्र्यापिहन्तव्या. ततानान्याक्रियापापकृत्॥१८॥ मधुपर्क्केचयज्ञेच- ७८
पितृदैवतकर्म्मणि॥ अत्रैवपशवोहिंस्या. नान्यत्रमनुरब्रवीत्॥१८॥ आसनंमाउनंवंधःमात-
संह्वनिनाशनं॥ हिंसांपंचविधामाहुः सूनयस्तत्त्वदर्शिनः॥२०॥ क्षमादानंतपःसत्यं.क्षमाहिंसा

क्षमा श्रुतं ॥ क्षमा स्वर्ग्गस्य माक्षस्य, क्षमयैव जगद्धृतं ॥ ८१ ॥ क्षमा बलमशक्तानां, शक्तानां भूषणं क्ष-
मा ॥ क्षमा वशीकृतिर्लोके, क्षमया किं न सिद्ध्यति ॥ ८२ ॥ नास्ति भूमिसमं दानं, नास्ति दानसमो निधिः ॥ ना-
स्ति सत्यसमो धर्म्मो, नानृतात्पातकं परं ॥ ८३ ॥ गौरवं प्राप्यते दाना, न्नवित्तस्य वसंचयात् ॥ स्थिति-
रूर्द्ध्वेः पयादानं, पयाधीनामधःस्थितिः ॥ ८४ ॥ दानेन क्षयपतां याति, पशुपाषाणयादृपाः ॥ दानमे-
व गुणः श्लाघ्यः, किमन्यैर्गुणकोटिभिः ॥ ८५ ॥ श्रद्धापूर्व्वाः सर्व्वधर्म्माः, श्रद्धामध्यान्तसंस्थिताः ॥ श्रद्धा-
निष्ठप्रतिष्ठाश्च, धर्म्माः श्रद्धैव कीर्त्तिताः ॥ ८६ ॥ सर्व्वस्वं जीवितं चापि, दद्यादश्रद्धया यदि, नाप्नुयात्त-

फलं किंचित् क्रुद्धमानता हृत्वकृत्॥ ८७॥ अपकृत्य परस्यां हि यस्तु दानेऽप्रयच्छति। सदाता नरकं या
ति रौद्रं नरकं यन हृफलं॥ ८८॥ दारिद्र्याद्व्याधिदुःखानि बन्धनं व्यसनानि च॥ अपकारफलमेतानि.
तस्माद्दानं विशिष्यते॥ ८९॥ सर्व्वसत्वभयदानं सकलस्तेन तया दया॥ सर्व्वसत्वप्रदानाद्धि. दयैव
का विशिष्यते॥ ९०॥ शान्तितुल्यं तथा नास्ति. न सन्तोषात्परं सुखं॥ नास्ति तृष्णापरो व्याधिर्न च ध ७८
र्म्मो दयापरः॥ ९१॥ दमस्त्वेव मनुष्याणां. धर्म्मसाधनमुत्तमः॥ दमो धर्म्मो दमः स्वर्ग्गो. दमः कीर्त्ति
र्दमः सुखं॥ ९२॥ दमाद्यज्ञादमस्तीर्थं दमः पुण्यं दमस्तपः॥ दमहीनमधर्म्मं च. दमः कामफलप्रदः॥ ९३॥

69

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निर्द्दमःकृतिमीनोव.पत्नंयमनाम्नृगमः॥त्वक्जिह्वाचतथघ्राणश्चक्षुःश्रवणमिन्द्रियाः॥९५॥इन्द्रि
यस्त्रियमकैकंसर्व्वप्राणहरवाः॥प्राणयाग्रमयानश्चा.नश्चामीनश्चजिह्वया॥९६॥स्पर्शनेनत्वकचानश्चा
वंधनावाकुइःश्चदृः॥किंपुनःपंचयुक्तानांमृत्युरस्मस्यःकिमद्भुतं॥९७॥नास्तिक्षयसमंपापंनास्ति
क्षस्यधर्म्मश्चगत्नमं॥नास्तिक्षयसमाकीर्त्तिर्नास्तिक्षयसमाइनयः॥९८॥आयाश्ववल्लवम्हश्चयोवन
स्तुश्चयनयः॥नथेजितेन्द्रियानित्यंमनुष्याःस्वर्ग्गगामिनः॥९९॥बुद्धिमन्कंहतपङ्कं.शुद्धश्रमन
स्यकं॥दान्तंजितेन्द्रियंचापिलोभकानस्पृहानतनं॥१००॥लाहदानूमयेःपाहो.दृढवज्राविमुच्यत

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्त्रीभ्रमनादिषु संसक्ताः सुखानन्दकदावना ॥१०१॥ मातापितृमया बाल्ये यौवने दयितामयः ॥ वृद्धे पु
त्रौतमयः शेषं मूढानात्मन्मयाः क्वचित् ॥१०२॥ विद्यामदो धनमदस्तृतीयो यौवनामदः ॥ चतुर्थ
नाशमानं केननः शोशं विनश्यति ॥१०३॥ मांसलुब्धा यथा मत्स्या लोहकंटकं न पश्यति ॥ सुखलुब्ध
स्तथा जीवा यमबाधां न पश्यति ॥१०४॥ हिताहितं न पश्यन्तो नित्यमुन्मार्गगामिनः ॥ कुक्षिपूरणनिष्ठाश्च ६०
निष्ठायतननानरकप्रियाः ॥१०५॥ निद्रादिमैथुनाहाराः सर्वेषां प्राणिनां समाः ॥ ज्ञानवान्मानवः
प्रोक्तो ज्ञानहीनः पशुः प्रिये ॥१०६॥ आत्मवत्सर्वभूतानि सम्यक् पश्यति यो नरः ॥ गुणातीतः स विज्ञेयः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ससान्नपन्नपानगः॥ १०७॥ दृष्यांकुवसमांयस्तु. सुखदुःखसमस्थ्ययः॥ स्तुतिनिन्दासमाय
श्च.गुणातीतःसउच्यते॥ १०८॥ तुल्यंप्रियाप्रियायश्च.शत्रुमित्रसमस्तथा॥ मानापमानयो
स्तुल्या.गुणातीतःसउच्यते॥ १०९॥ नवमूत्रपकानादि.गुणसंज्ञावनिर्गुयः॥ गुणयुक्तस्तु
संसारी.गुणातीतःपरांगतिः॥ ११०॥ यतस्तृष्णाक्षयन्तत्र.तृष्णादुःखस्यकारणं॥ तृष्णमूला
निदुःखानि.तस्मिंस्त्यक्तेमहत्सुखं॥ १११॥ सुखंजीवन्तिनिस्तृष्णा.पृथिव्यांवालुकाकणाः॥
स्तृष्णास्तुप्रपीड्यंते.कवलंतिलसर्षपाः॥ ११२॥ उद्धरेदात्मनात्मानं.नात्मानमवसादयेत्॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः॥ १३॥ बन्धुरात्मात्मनस्तस्य येनात्मैवात्म
ना जितः॥ अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्त्तेतात्मैव शत्रुवत्॥ १४॥ अभ्यस्य सर्व्वशास्त्राणि. तत्त्वं
ज्ञात्वाथ बुद्धिमान्॥ पलालमिव धान्यार्थी सर्व्वशास्त्राणि संत्यजेत्॥ १५॥ यथामृतेन तृप्त
स्य नाहारेण प्रयोजनं॥ तत्त्वज्ञस्य तथा यवि. नशास्त्रेण प्रयोजनं॥ १६॥ न वेदाध्ययनान्मु ८१
क्तिः न शास्त्रपठनादपि॥ ज्ञानादेवहि मुक्तिःस्यात्. नान्यथा तदवा ब्रूयात्॥ १७॥ नास्ति ज्ञा
नसमं तीर्थं. नास्ति ज्ञानसमं तपः॥ नास्ति ज्ञानसमो यज्ञः तस्मात् ज्ञानं समभ्यसेत्॥ १८॥

यद्वेलास्कन्दमल्लस्मिन् श्रीजीनीस्वनतांगतानीतिश्रमश्रुतानयालं समूत्पालिङ्गमूयतौ॥८
॥शुचियुग्मगउसंख्यागतनयालसम्मतौ॥दिव्यनाजोपवंधीना सम्पूर्णनीतिदीपिका
॥२०॥इतिनीतिदीपिकायां षष्ठमोध्यायः॥६॥ ॥ ॥श्री॥ ॥ ॥ ॥
सम्वत ८०५ कार्तिककृष्ण ७ एकादशी कृष्णन्कृत॥वृधवाले॥ थकक्रूसंपूर्णयाछाकुना॥लखक ६२
देवकृष्णपण्डनायासनै॥शुभ॥ ॥इतिनीतिदीपिकासमाप्त॥ ॥शुभमस्तु॥ श्री ॥शुभ
पूस्तकोयं श्रीजितसिंहस्य॥ शुभमस्तुयान्म ङ्गलंस्तु॥ ॐ श्रीभवानीशङ्करायां नमः॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

श्री ५को सरकार

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu